

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Pavla Hnidáková

**SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY A JEJICH REFLEXE
V DĚTSKÉ LITERATUŘE**

Olomouc 2014

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury. Zároveň souhlasím, aby do mé práce bylo nahlíženo.

V Olomouci, dne 11. 4. 2014

.....

vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji doc. PhDr. Vlastě Řeřichové, Csc. za odborné vedení práce, vstřícnost, cenné rady a připomínky.

OBSAH

Úvod	6
1 Sociálně patologické jevy	8
2 Vliv rodiny na vznik sociálně patologických jevů u dětí a mládeže	9
2.1 Rodina	9
2.2 Neúplná rodina	11
2.3 Ústavní výchova	12
2.4 Obraz neúplné rodiny a dětského domova v literatuře	13
2.5 Petra Braunová – Nejhorší den v životě třetáka Filipa L.	15
2.6 Ivona Březinová – Držkou na rohožce	19
3 Domácí násilí	23
3.1 Definice pojmu domácí násilí	23
3.2 Michaela Fišarová – Nikolina cesta.....	25
4 Závislosti na návykových látkách	28
4.1 Drogová závislost	28
4.1.1 <i>Obraz drogové závislosti v současné literatuře pro děti a mládež – Autobiografické tituly - Autenticita</i>	29
4.1.2 <i>Karolína Vaverková – Bílá moc</i>	31
4.1.3 <i>Veronika Pánková – Víím, o čem mlčím. Heroin, toxici a konec sladké jako nic</i>	34
4.1.4 <i>Společné rysy autobiografických knih</i>	36
4.2 Alkoholová závislost	37
4.2.1 <i>Alkoholismus</i>	37
4.2.2 <i>Charakteristika alkoholu</i>	38
4.2.3 <i>Historie a vztah člověka k alkoholu</i>	39
4.2.4 <i>Alkohol a děti</i>	40
4.2.5 <i>Kateřina Havlová - Maminko, prosím tě, nepij!</i>	42

5 Netolismus, netomanie – závislost na internetu	46
5.1 Netolismus	46
5.2 Fenomén Facebook.....	47
5.3 Petra Braunová – Klub radostí všedního dne.....	48
6 Šikana.....	51
6.1 Definice pojmu šikana	51
6.2 Školní šikana	53
6.3 Signály šikany	54
6.4 Aktéři šikany	55
6.5 Etapy šikany	57
6.6 Kyberšikana.....	58
6.7 Eliška Horelová – Fretka	62
Závěr	66
Seznam použité literatury	67

Úvod

Sociálně patologické jevy jsou neodmyslitelnou součástí dnešní společnosti a představují jeden z dlouhodobých problémů, ať už se jedná o různé typy závislostí, šikanu, kyberšikanu, poruchy příjmu potravy, kriminalitu či sekty. Představují takové chování jedince, které je typické nevhodným životním stylem, opomináním a porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických kodexů. Velmi diskutovanou otázkou je rozvoj těchto jevů hlavně u dětí a mládeže, kdy se hovoří se o ztrátě hodnot a morálních zábran. Alarmující jsou zprávy v médiích, které neustále upozorňují na nárůst dětské pornografie, zneužívání drog, problémy s kyberšikanou, rasistické útoky a krádeže. Primárně tyto patologické jevy ovlivňují závislého člověka a všechny aspekty jeho života, avšak sekundárně mají dopad i na život jeho blízkých.

Vzhledem k tomu, že téma sociálně patologických jevů je obsáhlé, zaměřuje se má diplomová práce jen na některé z nich – na neúplnou rodinu, domácí násilí, alkoholovou a drogovou závislost, netolismus, šikanu a kyberšikanu. Nejprve je daný jev s využitím poznatků z pedagogiky a psychologie popsán teoreticky, poté analyzujeme vybraná prozaická díla pro děti a mládež s touto tematikou. Sledujeme českou knižní produkci, a to publikace vydané po roce 2000.

Diplomová práce je rozdělena do šesti hlavních kapitol. 1. kapitola se zaměřuje na vymezení pojmu sociálně patologické jevy.

V druhé kapitole se věnujeme rodině, jejímu vlivu na vývoj osobnosti jedince, protože rodina a s ní spojený domov formuje člověka nejenom v dětství, ale i po celou dobu jeho dospívání. V současné době však dochází velmi často k rozpadu manželství, respektive rodiny, a neúplná, náhradní či nevlastní rodina se tak stává běžnější. Proto se dále zmiňujeme o neúplné rodině a také ústavní výchově. Jako analyzované knihy jsme zvolili titul *Nejhorší den v životě třetáka Filipa L.* od autorky Petry Braunové a dílo *Držkou na rohožce* od Ivony Březinové.

Ve třetí kapitole vymezujeme pojem domácí násilí, které bylo poměrně dlouhou dobu tabuizováno. Z kvantitativního hlediska patří Česko mezi státy, kde počty týraných a zneužívaných dětí každoročně rostou. Statistiky však zachycují pouze ty dětské tragédie, o kterých se dozvěděly příslušné úřady a jejichž obětem byla poskytnuta potřebná pomoc. Další tisíce dětí trpí v tichosti za zavřenými dveřmi. Mezi analyzovanou knihou jsme zařadili dílo *Nikolina cesta* od autorky Michaely Fišarové.

Dalším výrazným tématem soudobé literatury je tematika drog, drogové a alkoholové závislosti a často s ní související kriminality a dalších negativních společenských jevů, kterým se věnujeme ve čtvrté kapitole. Hlavním přínosem takto laděných knih bývá jejich autenticita – podání svědectví a osobní výpovědi, která obvykle vychází z autobiografického příběhu protagonisty díla, nebo jemu nejbližších osob. Vymezení autenticity popisujeme v první podkapitole. Do analyzovaných knih z oblasti drogové problematiky jsme zařadili tituly *Bílá moc* od autorky Karolíny Vavrkové, *Vím, o čem mlčím – Heroin, toxici a konec sladké jako nic* od spisovatelky Veroniky Pánkové a titul *Maminko, prosím tě, nepij!* od autorky Kateřiny Havlové, který se věnuje závislosti alkoholové.

V předposlední kapitole odkrýváme v současnosti velmi aktuální téma, a to netolismus neboli závislost na internetu, které v širším pojetí zahrnuje i závislost na mobilních telefonech, televizi a samozřejmě i na sociálních sítích. Analyzovaná kniha *Klub radostí dnešního dne* od spisovatelky Petry Braunové se Facebookem, v současnosti nejrozšířenější sociální sítí na světě, zabývá.

V poslední kapitole analyzujeme problém šikany, který je velice rozšířený, a to nejen u dospělých, ale velmi rychle se rozrůstá i dětská agresivita. Na základních školách se šikana týká čím dál více mladších žáků. V této souvislosti se zmiňujeme také o fenoménu kyberšikany, který souvisí s používáním informačních a komunikačních technologií v každodenním životě. Jako analyzovaný titul jsme zvolili knihu *Fretka* od autorky Elišky Horelové.

Cílem diplomové práce není sumarizovat veškeré tituly pro děti a mládež vztahující se k danému tématu, ale na zvolených příkladech ukázat, jak je téma sociálně patologických jevů reflektováno v dětské literatuře po roce 2000.

1 Sociálně patologické jevy

V současnosti můžeme ve všech oblastech lidské činnosti vyzorovat značné rozšíření jevů, které jsou označovány jako sociálně patologické. Jde o složeninu dvou pojmů. První výraz pochází z latinského societas, druhý z řeckého pathos a logos. Přeloženo tedy jako neštěstí či choroba společnosti. Oblast těchto jevů a jejich prevence je značně obsáhlá a různorodá. Nejčastěji jsou spojovány s problémy týkající se životního stylu mládeže, nevhodného, odlišného či závislostního chování v průběhu dětství a dospívání nebo nevhodného působení rodiny.

Pokorný rozumí pod pojmem sociálně patologické jevy „*takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškození zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.*“¹ Sociálně patologické jevy mohou mít různou podobu - mohou postihovat sociální vztahy, návyky člověka (různé závislosti), chování jedince (agresivní projevy), závislost na ideologii, skupině či sektě.

Problematikou těchto jevů se zabývá sociální patologie, která se řadí mezi odvětví sociologie. Nejedná se tedy o samostatnou vědní disciplínu, ale využívá poznatky i z jiných vědních oborů jako psychologie, medicína či etopedie. Podle Mühlpachra zahrnuje sociální patologie „*nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společnosti nebezpečné, negativně sankciované formy deviantního chování, ale hlavně označení pro studium příčin jejich vzniku a existence.*“²

Nejčastěji se mezi sociálně patologické jevy řadí agresivita, násilí a šikana, se školním prostředím je spojeno záškoláctví. Dalšími aktuálními negativními fenomény jsou domácí násilí, kriminalita a delikvence mladistvých, vandalismus, poruchy sexuality, rasová nesnášenlivost, velmi rozšířené jsou také drogové závislosti. Dále se k těmto jevům řadí netolismus, bezdomovectví, sekty, poruchy příjmu potravy, xenofobie, rasismus, týrání a zneužívání dětí, prostituce či obchodování s lidmi.

---

¹ POKORNÝ, V. TELCOVÁ, J. TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003, s. 9.

² MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 7.

2 Vliv rodiny na vznik sociálně patologických jevů u dětí a mládeže

2.1 Rodina

Každý člověk vchází do manželství s představou, že to bude šťastný a stálý svazek. S touto myšlenkou také zakládá rodinu. Rodina je pro zdravý vývoj jedince a jeho osobnosti velmi důležitá. Dítě potřebuje vyrůstat ve stálém a citově vřelém prostředí. V rodině čili doma obvykle vznikají i naše nejtěsnější vztahy, dítě se učí užívat vlastních schopností, tvoří si postoje a názory, vyvíjí se jeho motivace nejen ve vztahu ke škole, ale i k vlastní budoucnosti. Sociální život dítěte tedy začíná doma a právě domov má rozhodující vliv na psychický vývoj dítěte.

Dítě vychovávané rodiči, kteří mu poskytovali lásku, porozumění a rozumné vedení, má dobrou příležitost naučit se, jak si vytvářet úspěšné vztahy k jiným lidem. Jak dítě vyrůstá, pochopí, že i druzí mají svá práva a potřeby, zároveň zjišťuje, že se může zajímat o to, jak se cítí jiní lidé a jak jim udělat radost. *„Jestliže rodiče své děti povzbuzují k tomu, aby se volně stýkaly s jinými dětmi a aby si vážily své role v těchto sociálních interakcích, učí je tak umění vycházet s lidmi a současně sebejistému a jednoznačnému vystupování. Dítě si pak bude vážit ostatních a přitom si zachová svou osobní autonomii a nezávislost.“*³ Velmi důležitá je mezi rodiči a dětmi důvěra. Naučí-li se dítě, že své rodině může důvěřovat, že ho rodiče milují a pečují o něj s láskou, chovají se k němu předvídatelně, vytvoří si vřelý a citlivý vztah a pocit, že je nejenom vnímáno jako respektovaný, ale také prospěšný člen tohoto společenství. Pro vytvoření dobré důvěry je rozhodující i kvalita komunikace, která probíhá nejenom slovy, ale stejně tak důležitými dotyky, gesty, očním kontaktem či užitím rozličného tónu hlasu.

Definice pojmu rodina se liší podle toho, v jakém oboru s tímto pojmem pracujeme. Slovník spisovné češtiny rodinu popisuje jako *„základní společenskou jednotku tvořenou dvojicí manželů nebo rodičů s dětmi.“*⁴

Podle pedagogického slovníku⁵ je rodina nejstarší společenská instituce, která plní funkci socializační, ekonomickou, reprodukční či sexuálně-regulační.

³ FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2010, s. 27.

⁴ FILIPEC, J. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 1998, s. 354.

V literatuře najdeme mnoho definic pojmu rodina, ale v jádru myšlenky se vesměs shodují, že „*rodinou se rozumí malá, primární sociální jednotka, společenství lidí, svazek dvou rovnoprávných partnerů, společenská jednotka, která vznikla na základě manželského a pokrevního svazku a představuje tak komplex specifických vztahů mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi, rodinou a společností.*“⁶

Bohužel v dnešní době dochází mnohem častěji k rozpadu manželství, respektive rodiny. Neúplná, náhradní či nevlastní rodina se tak stává čím dál více běžnějším jevem. Pokud rodina nedokáže plnit své funkce a děti tyto jistoty postrádají, ocitají se ve světě, kterému nerozumí a ve kterém mu ani dospělí nepomohou se zorientovat.

Odborná literatura uvádí několik typů rodiny:

Rodina vlastní

Vlastní rodinou rozumíme jednotku, kde je dítě pokrevně spojeno s rodiči. V současné době je však mnoho dětí vychováváno lidmi, kteří je sice nepřivedli na svět, ale přesto je milují jako své vlastní. Biologická příslušnost nemá zásadní význam a dítě vnímá rodiče jako osoby, které se k němu mateřsky a otcovsky chovají. Proto může dítě vyrůstat i v rodině nevlastní, která mu poskytuje potřebnou péči.

Rodina nevlastní (náhradní)

V nevlastní rodině tedy dítě není s rodiči pokrevně spojeno, ale je mu poskytována veškerá péče a láska, kterou by mu mohli dát rodiče vlastní. „*Biologicky nevlastní rodiče mohou dítě adoptovat, nebo jim může být svěřeno do pěstounské péče.*“⁷

Rodina úplná

Rodina úplná, která je v dnešním světě neustále vzácnější, je tvořena rodiči a jejich dětmi. I když se jedná o rodinu úplnou, nemusí to nutně znamenat, že dobře funguje a rodiče plní své rodičovské funkce.

---

⁵ PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013, s. 189.

⁶ OPATRIL, S. *Pedagogika pro učitelství prvního stupně základní školy*. Praha: SPN, 1985, s. 191.

⁷ GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E., BŮŽEK, A. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 2003, s. 23.

Rodina neúplná

V takové rodině žije jeden z rodičů aspoň s jedním dítětem. Druhý rodič chybí z různých důvodů. Nejčastěji vznikne neúplná rodina v důsledku rozvodu, dále úmrtí, či dítě vychovává tzv. osamělý rodič, kterého zákon o státní sociální podpoře definuje jako „svobodného, ovdovělého nebo rozvedeného, pokud nežije s druhem. Za osamělého rodiče se nepovažuje rodič, který žije v registrovaném partnerství.“⁸

2.2 Neúplná rodina

Neúplné rodiny existují od nepaměti a setkáváme se s nimi v průběhu celé historie. Příčinou rozpadu rodinných vazeb může být smrt jednoho či obou rodičů, ale také vzájemné nepochopení a odluka partnerů, případně neschopnost dostát rodičovským závazkům. Počet neúplných rodin neustále stoupá a život v takové rodině je dnes, dá se říct, běžný, přesto stále znepokojující. Partnerství již není chápáno jako nerozlučitelný svazek. V současné době převažují v rámci neúplných rodin domácnosti rozvedených, odděleně žijících manželských dvojic a také domácnosti svobodných matek, které však své mateřství vědomě plánovaly.⁹

V evropském kontextu patří Česká republika spolu s Velkou Británií, Belgií nebo Rakouskem k zemím s vysokou úrovní rozvodovosti. Od počátku 60. let do začátku 90. let se zvýšila téměř na trojnásobek. Po roce 1989 se růst zastavil. Přesto lze mluvit o velmi vysokých číslech, zmíníme-li, že se jedná o počet 30 000 rozvodů za rok. Tento počet se ustálil prakticky pro celá devadesátá léta. V roce 2004 dosáhl počet rozvodů téměř na hodnotu maxima z roku 1996, kdy bylo rozvedeno 33 060 manželství.¹⁰ V posledních letech rozvodovost stagnuje na úrovni kolem 30 000 rozvodů ročně. V roce 2012 bylo rozvedeno 26 402 manželství, což bylo o 1,7 tisíce méně než v roce 2011.¹¹

---

⁸ Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů. [online]. [cit. 2013-20-11]. Dostupné

z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=117~2F1995&part=&name=o~20st~C3~A11n~C3~AD~20soci~C3~A11n~C3~AD~20podpo~C5~99e&rpp=15#seznam>

⁹ ŠTĀSTNÁ, A. *Neúplné rodiny v České republice a vybraných evropských zemích*. Praha: VÚPSV, 2009, s. 12-13.

¹⁰ Tamtéž, s. 15.

¹¹ Český statistický úřad. [online]. [cit. 2013-09-12]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Odluka či rozvod téměř vždy představuje zátěžovou situaci pro všechny, kterých se tato skutečnost dotýká. Pro děti je značně traumatizující událostí a často jim trvá velmi dlouho smířit se s faktem, že jejich rodiče již nebudou spolu. Nejde jenom o důsledky, které se projevují bezprostředně a okamžitě, ale i o následky, které se začnou projevovat v chování třeba až na začátku puberty. Rodiče by si měli uvědomit, že jejich partnerství je sice u konce, ale jejich rodičovské role nikoliv. Děti mohou za rozvrat rodiny činit odpovědného některého z rodičů, nezřídka však také samy sebe a často předstírají, že se nic neděje, že je to emocionálně nijak nepostihlo. Všechny stresové situace, kterým je dítě v průběhu krize vystaveno, mohou přispět nejen k poruchám vývoje osobnosti dítěte, ale i k antisociálnímu chování, popř. k výskytu nadměrného zlobení (v závislosti na jejich temperamentu, pohlaví a věku), ke změně pozitivního nahlížení na svět, k negativistickým postojům a přístupu k životním peripetiím, k uzavření se do sebe či k výrazným projevům smutku a lítosti. Na druhou stranu mnoho psychologů zastává názor, že dítěti může být v neúplné rodině, nebo v náhradním prostředí lépe než v nefunkční rodině a nepřátelském klimatu. „*Můžeme ovšem uvažovat, jak dalece se liší neúplná rodina, kde například otec fyzicky není přítomen v důsledku úmrtí, rozvodu, emigrace apod., od úplné rodiny, kde otec neplní svou funkci a je „nepřítomen“ nebo jen zkomoleně přítomen psychologicky, například v důsledku alkoholismu.*“¹² Mnohé matky samoživitelky, popř. v poslední době i otcové, mohou svým potomkům nabídnout kvalitnější dětství než rodiče, již se rozhodli zachovat společnou, zdánlivě funkční domácnost na základě špatně fungujícího partnerského vztahu.

2.3 Ústavní výchova

Pokud se rodiče z nějakých důvodů nemohou nebo spíše nechtějí starat o své děti, je možným řešením ústavní výchova, která zahrnuje výchovu dětí v dětském domově. Bývá definována jako „*poslední forma náhradní výchovné péče, poskytuje se v ústavních zařízeních dětem, u nichž selhala možnost osvojení či pěstounské péče a jejich výchova je vážně ohrožena. Může být nařízena jen u nezletilých a trvá nejdéle do 18 let věku, pokud nedošlo ke změně podmínek, na jejichž základě byla soudně nařízena či uložena. Po dosažení zletilosti může být v některých případech prodloužena o 1 rok.*“¹³ V dětských domovech se tedy ocitají děti, u nichž selhala přijatelnější forma náhradní rodinné péče, kterou je například osvojení,

¹² MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1989, s. 29.

¹³ NOVOTNÁ, V., FEJT, V. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha: UJAK, 2007, s. 76.

nebo pěstounská péče. Děti mají právo na plné přímé zaopatření, které jim v ústavní výchově náleží. Jedná se například o ubytování, stravování, oblečení, uhrazení nákladů na zdravotní péči, léky, pomůcky, učebnice, úhradu cesty do školy, kapesné či věcná pomoc při odchodu.

V dětských domovech se musí děti cítit především bezpečně. Často sem totiž přicházejí plné nejistoty pramenící z opakovaného zklamání dospělými, kterým přestaly důvěřovat. Často jsou to také děti z nízkého sociokulturního prostředí a nemají zafixována základní společenská pravidla a návyky. V některých případech neznají, nebo neuznávají normy naší společnosti a je tak velmi složité motivovat tyto děti k výchovné, vzdělávací a pracovní činnosti. Oproti minulosti jsou děti z dětských domovů lépe připravovány pro život, ale i přes to jsou mnohem více ohroženy nepříznivými sociálními okolnostmi a jejich start do života je značně ztížen. Je velmi důležité brát děti jako partnery, zbytečně je nelítovat, vidět především kladné stránky a současně vytyčit hranice a řád. Děti, které vyrůstají v ústavní výchově od raného dětství, jsou mnohem více ohroženy psychickou deprivací, která s sebou nese negativní důsledky do jejich dospělého života. Schází jim důležitá citová vazba k jedné osobě, protože v domově je vychovává více střídajících se osob, a navazování hlubších vztahů je tedy náročnější. Také v důsledku chybějícího vzoru pro ně může být v budoucnosti obtížnější vytvářet plnohodnotné prostředí svým vlastním dětem, mají horší schopnost orientovat se v pocitech druhých lidí, často neumí řešit konflikty jinak než agresivně a mají také nízké sebehodnocení.

2.4 Obraz neúplné rodiny a dětského domova v literatuře

Rychlejší tempo dnešní doby, společenský tlak, pocit chaosu, relativizace hodnot a sílící individualismus cítí mnozí spisovatelé jako příčinu narušených mezilidských vazeb a partnerských vztahů. Rodinné disharmonie, rozvod, život v neúplné rodině, příchod nového člověka do zaběhnutých rodinných poměrů, to jsou momenty, které se v řadě příběhů současné literatury pro mladší čtenáře podávají jako znepokojující, konfliktní a zátěžové životní situace. S tímto tématem se v české literatuře pro děti a mládež setkáváme již v dílech

autorů píšících před rokem 1989. Už tehdy vyšlo několik děl, která pečlivě studovala rodinné problémy a pokusila se stanovit jejich řešení.¹⁴

V souvislosti s politickými a společenskými změnami po roce 1989 se česká literatura pro děti a mládež otevřela mnoha vlivům a v důsledku toho prošla řadou proměn, které se promítly také do sféry knižního trhu. Slovesní umělci získali tvůrčí svobodu, nakladatelé mohli opět soukromě podnikat, patrná byla selektivní rezignace na kvalitu ediční práce či potřebnou a očekávanou estetickou úroveň produkce věnované mladým čtenářům. Současně se však literatura oprostila od ideologických vlivů a svobodně nabídla nové motivy, mezi nimiž se objevují mnohdy tabuizované, nebo dosud spíše nekonfliktně podávané náměty. V nich se odkrývají zamlčovaná traumata, emotivní a lidsky silné příběhy, společensky drásavá a naléhavá fakta o dnešním světě, respektive o světě dětí a mládeže. V neustálém vývoji české kultury spojené s negativními společenskými tendencemi nabývají motivy neúplné rodiny nepříznivých kontur.

Literatura pro děti a mládež může v působení na recipienta sehrát důležitou roli. Literární díla s tematikou problémové rodiny mohou určitému čtenáři nahradit přímou životní zkušenost a zabránit případnému zjednodušení situace v disharmonické rodině. Dále se jeví jako vhodný prostředek tam, kde se dítě s problémem v rodině střetlo, a je pro něj v tomto momentě zásadní se s touto zkušeností nějak vyrovnat. Autoři nechápou své postavy jen jako pouhé účastníky děje, ale zaměřují se i na jejich city, duševní pochody. Své hrdiny (a prostřednictvím nich i dětského recipienta) staví před nutnost přijmout určitý problém v rodině jako nevyhnutelnou zkušenost. Důraz pak kladou především na komunikaci a její možnosti, hledání východiska a způsobu řešení problémů. Důležitým znakem děl s obdobnou danou tematikou je vyjádření naděje v pozitivní řešení složité situace.

---

¹⁴ ZAPLETAL, Z. *Otázky a otazníky nad naší literaturou pro děti a mládež*. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 1995, s. 3.

2.5 Petra Braunová – Nejhorší den v životě třetáka Filipa L.

O neúplně rodině pojednává kniha *Nejhorší den v životě třetáka Filipa L.* od čtyřiačtyřicetileté autorky Petry Braunové.¹⁵ Kniha o sto stranách, která popisuje jeden zlomový den devítiletého Filipa. Klade si za cíl probudit v dětských recipientech zodpovědnost za sebe, za své činy a poukázat na to, že náš život je spojený s životy jiných, a proto je nutné být tolerantní.

Již na první pohled kniha čtenáře zaujme tím, že není členěna klasicky do kapitol a odstavců, ale je segmentována po časových úsecích, po minutách. Takové členění podtrhuje význam okamžiku, v němž děláme zásadní rozhodnutí – ať již dobrá, nebo špatná.

Den začíná o půlnoci, kdy Filip L. jako asi každý devítiletý kluk ležel zachumlaný v peřinách, v pohodlí, klidu a bezpečí. Hlavního hrdinu autorka představuje jako obyčejného chlapce, jakých je kolem nás řada. Ve škole se snaží, chová se slušně, občas samozřejmě zazlobí a zapomene na něco ze svých povinností. Maminka ho má ráda, stará se o něj dobře, otce však nepoznal. Tato skutečnost se chlapci někdy emotivně připomíná, nepřítomnost tatínka ho mrzí.

„00:18 [...] Filip si svého tátu často představuje. Samozřejmě že má svaly! Má taky velké terénní auto a doma superpočítač s mega programy. Možná je námořník nebo pilot! Jednou se objeví před domem a zavolá na Filipa: „Jsem tu!“

Filip si na tátu vzpomněl i v cukrárně, protože mu bylo líto, že se na něho Monika tak ošklivě šklebí. Filip netušil, že Monika kvůli svému tátovi taky probřečela několik nocí. Dnes už nebrečí, ale má vztek. Zlobí se na jeho novou přítelkyni Evu, a vykuleného třetáka Filipa by nejradši práskla lžičkou do čela. Proč na ni pořád tak kouká?“¹⁶

Filip je čtenářům představován jako hodný kluk, kterého však v danou chvíli mučí výčitky svědomí a připadá si jako zločinec, protože problém, který vnímal jako svoji velkou zátěž, vyřešil činem s neblahými důsledky. Příčinou hrdinových problémů je třináctiletá Monika, s níž nás Filip retrospektivně seznamuje. Monika je dcera nového přítele Filipovy

---

¹⁵ Petra Braunová je převážně spisovatelka pro děti a mládež, narodila se 31. 1. 1967 v Praze. Po studiu Střední ekonomické školy pracovala jako sekretářka, asistentka, průvodkyně Prahou, au-pair či redaktorka. Spojena je především s nakladatelstvím Albatros. Ve svých knihách se zabývá zejména psychologií dětí a teenageru a psychologií dětí. Získala také několik cen: Výroční cenu Albatrosu za rok 2007 za knihu *Pozorovatelka*, třetí místo ve výroční anketě SUK 2007 za knihu *Ztraceni v čase*, s knížkou *Kuba nechce číst* se umístila na třetím místě v kategorii Cena dětí SUK 2006 a za knihu *Česká služka aneb byla jsem au-pair* v roce 2004 získala cenu Zlatá stuha a Cenu učitelů.

¹⁶ BRAUNOVÁ, P. *Nejhorší den v životě třetáka Filipa L.* Praha: Albatros, 2011, s. 23.

maminky. Během krátké doby se hlavní hrdina dovídá, že začnou bydlet všichni společně, což se ukáže být zdrojem konfliktu.

„Peklo nastalo, když se Filip vrátil z týdenní školy v přírodě a nemohl jejich byt poznat. Bylo vymalováno, každý pokoj nesl jinou barvu a voněl čistotou. V botníku přibyly pánské boty, ve skříni visel šedý plášť a v ložnici se objevil stůl s počítačem. Petr se u nich zkrátka zabydlel. Ve Filipově pokoji se objevila další postel – pro Moniku. Rozhodlo se, že tu bude ze soboty na neděli spávat. Přestože jí Eva koupila pěknou barevnou skříňku na uložení věcí, když k nim přijede na víkend, přestože byl Filip rozhodnutý půjčit Monice všechny stavebnice a hračky, které má, Monika se vůbec neusmála. Stála uprostřed pokoje, mlčela a koukala se z okna. „Doufám, že se ti tu bude líbit,“ usmála se maminka Eva. Pohládila Moniku po vlasech, a ta ucukla.“¹⁷

Filip si Moniku nejprve oblíbil. *„Když devítiletý Filip před půlrokem poprvé spatřil třináctiletou Moniku, vypadala tak, jak si vždycky představoval anděly. Dlouhé světlé vlasy jí v serpentinách padaly až na záda, měla světleřížovou pleť a oči modré jako nebe. Zíral na ni jako u vytržení. Moc se mu líbila a chyběl jen krůček, aby si ji zamiloval.“¹⁸* Problém však spočívá v tom, že si Monika neoblíbila jeho. Má pocit, že jí „ukradl“ otce. Odmítá s ním jakkoli komunikovat a psychicky ho deptá. Proč ale viní jeho? Copak on může za to, jak se dospělí rozhodli? Filip se dokonce těšil na to, že bude mít sourozence.

Chlapec trpí, začne nenávidět společné víkendy, cítí bezmoc. Dospělí neustále doufají, že se problém vyřeší, svádí to na pubertu, ale bohužel opak je pravdou a situace se jenom zhoršuje a zhoršuje se natolik, že právě této noci se Filip rozhodne Monice pomstít. *„Pomstít za všechny ty úšklebky, za všechno mračení, a hlavně za ošklivá slova, která mu Monika řekla, když byla u nich doma naposledy.“¹⁹*

Jak se pomstí? Co chce udělat? *„05:07 [...] Jeho plán je docela jednoduchý – ráno v šest hodin se potichu oblékne a jako myška, aby se maminka s Petrem neprobudili (budík jim zazvoní až v sedm, to dobře ví) sebere v chodbě klíček od sklepa, který visí na háčku u dveří, seběhne schody (výtahem jezdit nebude, dělá hrozný rámus) do suterénu a vydá se do sklepa. Nesmí se bát! Opatrně sklep odemkne a pak udělá něco velmi ošklivého, ale nutného! Poškodí Monice brzdy u kola. Ví, jak na to! Zrovna nedávno se rozbily brzdy u kola Lukášovi a kluci se je snažili opravit. Utrhlo se brzdicí lanko! Monika si toho jistě nevšimne! Nikdy ji nezajímá, jestli má dost nahuštěnou duši, nechává si ji dokonce nafouknout od táty! Holky*

¹⁷ BRAUNOVÁ, P. *Nejhorší den v životě třetíáka Filipa L.* Praha: Albatros, 2011, s. 26.

¹⁸ Tamtéž, s. 11.

¹⁹ Tamtéž, s. 39.

*jsou hrozné! O kolo se nestarají, jen ohrnují nos, když jsou umazané od naolejovaného řetězu. Až Monika na kolo nasedne, prudce se rozjede, aby Filipovi jako vždy ujela, ale ouha! Jakmile bude chtít zabrzdít, nepůjde to, a Monika si pěkně namele! Spadne z kola a určitě si parádně odře kolena! Odmítá totiž nosit chrániče, frajerka! Filip vidí scénu, jako kdyby se díval na filmové plátno. Valí oči do tmy pokoje. Je mu úzko, Není spokojený s tím, co vymyslel, Možná by to neměl dělat, ale...udělá to! Monika je protivná, nemá ho ráda a patří jí to.*²⁰

Tato zdánlivě banální záležitost, však může mít vážné následky. V okamžiku, kdy Filip svůj plán provede a vrátí se zpět do postele, si uvědomí, že nejedná správně. Jenže sled událostí už nejde zastavit... Filipa ani v koutku duše nenapadlo, jak může jeho pomsta dopadnout. Paradoxem je, že Monika, pár chvil před tím, než Filip pomstu vykoná, napíše dopis, ve kterém se Filipovi za všechno omluví. Čas však utíká, minuta stíhá druhou, náhoda se kryje s náhodou a vše končí nehodou s velikými důsledky.

Monika, která zaspala a výjimečně jede na kole do školy, nezastaví kvůli nefunkčnosti brzd na červenou a vjede přímo pod kola nákladního auta.

*„07:58 [...] Řidič Jan M. se nemůže hýbat. Je paralyzovaný. Opírá se o volant, těžce dýchá a dívá se zdrceně před sebe. Po skráních mu teče ledový pot. Co se stalo? Proboha, co se to stalo? Slyšel ránu a bojí se domyslet, jak srážka kola s autem dopadla. Vidí, jak se křižovatka plní lidmi. Šestáci utíkají do školy. Proběhnou kolem školníka a vychrlí ze sebe informaci o nehodě. Nákladňák se srazil s kolem! Jela na něm nějaká holka! Školník zakroučí hlavou. Doufejme, že to nebyla žádná dívka ze školy. Snad ne. Školník nezná žádnou žákyni, která by do školy jezdila na kole.*²¹

Její stav je velmi vážný, následuje dlouhá operace a prožila si i klinickou smrt. Rozjíždí se dlouhé vyšetřování, při kterém se samozřejmě policisté dopátrají pravdy. *„Nezletilý Filip L., žák III. B 2. základní školy v městečku K. do včera zločincem nebyl, stal se jím až dnes ráno v 5 hodin a 41 minut.*²²

Důsledky Filipova činu jsou velmi reálné, autorka nešetří dětské čtenáře a předkládá jim celé drama v plném obraze. Vede je od situace k situaci, ukazuje, že je potřeba promyslet a zvážit vše, co člověk udělá. Snaží se vysvětlit, že člověk je zodpovědný za to, co nastane. Kniha má záměrné otevřený konec. Čtenář se nedozvídá přímo, zda a jak je Filip potrestán a má tak prostor pro vlastní úvahy a závěry.

²⁰ BRAUNOVÁ, P. *Nejhorší den v životě třetáka Filipa L.* Praha: Albatros, 2011, s. 44.

²¹ Tamtéž, s. 64.

²² Tamtéž, s. 7.

Celá kompozice příběhu je promyšlená, kniha je prokládána nejrůznějšími otázkami, za kterými následuje vysvětlení pro dětské recipienty. Autorce se daří udržet pozornost čtenáře až do konce příběhu, cítí napětí i účast s hrdiny knížky, ale také jistý nadhled a snahu o nenásilné poučení.

2.6 Ivona Březinová – Držkou na rohožce

Román *Držkou na rohožce*, který nás zavádí do prostředí dětského domova, byl vydán roku 2010 nakladatelstvím Daranus a ve stejném roce byla kniha nominována na Zlatou stuhu. Protagonistou příběhu je Tony, který v den svých osmnáctých narozenin odchází z dětského domova s očekáváním slasti opravdového života, neboť má pocit, že doposud si jej moc neužil.

Na život v dětském životě si nemohl příliš stěžovat. Díky sponzorům dostávaly děti vše, na co si jen vzpomněly, ale i přesto byl Tony věčně nespokojený a vadilo mu, že musel občas vynést odpadkový koš či umýt nádobí. I proto se rozhodl, že v den své plnoletosti, opustí dětský domov a začne konečně žít po svém. Toužil po samostatnosti a chtěl dokázat nejenom sobě, ale hlavně i ostatním, že je schopen se o sebe sám postarat. Nedal na přemlouvání vychovatelek ani prosby svých kamarádů, sbalil si svůj batoh, nový mobil, kapesné na příští měsíc, přijal dárky od domova a sponzorů a nasedl na první vlak jedoucí do Prahy. *„Ty vole, tak jsem venku! Fakt volnej, ty brďo, ani tomu nemůžu uvěřit. Poprvý v životě konečně svoboda, já se z toho snad poseru nebo co.“*²³

Cestou za svým snem však prožívá řadu strastiplných peripetií a život mu ukazuje spíše tu nevlídnou tvář. Velmi rychle následuje procitnutí a pád až na samé dno. Tony totiž vůbec nerozmýšlel nad tím, kde bude bydlet, čím se bude živit. Pocit volnosti byl tak sladkým vábením, že Tony opomněl tyto zákeřné drobnosti, z nichž je budoucnost složena. Z dětského domova byl zvyklý, že o něj bylo vždy perfektně postaráno, a možná proto ho ani nenapadlo se těmito otázkami zabývat. První noc strávil v přepychovém hotelu, dopřál si luxusní večeři a utratil tak veškeré kapesné. Následující den byl okraden i o to poslední, co mu zbylo.

„Je v Praze.

Sám.

Nemá prachy.

A teď už ani svoje věci. V batohu měl celý život. Všechny hadry, náhradní boty, toaletní potřeby, parfém Puma, na který nedávno padla část jeho úspor. Ale měl tam i svůj oblíbený hrnek se znakem Ferrari, fotku jezdce Michaela Schumachera z Formule 1, letitý a pořádně potrháný sešit Čtyřlístku, o kterém každému tvrdil, že ho má ještě z domova. Jako z opravdového domova. Nikdo mu to nevěřil a on sám vlastně taky ne, ale pečlivě v sobě

---

²³ BŘEZINOVÁ, I. *Držkou na rohožce*. V Řitce: Daranus, 2011, str. 5.

tenhle mýtus dodržoval. Těsně před odchodem zastrčil do boční kapsy batohu ještě malou plyšovou žabičku, kterou kdysi dostal od Idy. Tak ta je teď taky pryč. A empétrojka se všema jeho oblíbenějma písničkama... Ne počkat, tu měl v kapse o bundy. Jenže bundu mu ty svině taky vzali! A s ní i mobil. To si ho teda moc dlouho neužil. „Kurva!“ zařval na celou ulici.²⁴ Velmi rychle si začínal uvědomovat, jak se měl v dětském domově dobře a nevážil si toho.

Postupně tak klesá až na samé dno. Žije na ulici. Stává se squaterem, pohybuje se kolem nádraží, kde se přátelí s bezdomovci, přespává v kontejneru. „V kontejneru, který tak bleskově osídlil, byl puch, ale taky teplo a sucho. Do zad ho sice tlačila ostrá hrana čehosi tvrdého, ale když sebou trochu zamlel, bylo to hned lepší. Nohama navíc nahmatal něco měkkého, asi nějaké hadry. Podle struktury hádal na kus záclony. Podařilo se mu ji vytáhnout a zabalit se, jak jen to podmínky dovolovaly. Omámený desítkami pachů i svým zoufalstvím začal nakonec klimbat.“²⁵ Propadá se i na dno psychické, protože se neustále setkává s lidmi, kteří ho ještě více sráží na kolena. Vzhledem k dosavadním prožitým událostem a minimem životních zkušeností Tony nedokáže předvídat, je velmi naivní, důvěřivý, nedokáže se bránit násilí ani podvodům.

V závěru knihy se Tony upne k vidině tepla a jídla, opět však naletí skupince kluků a pod výhružkami je donucen jim „pomocť“ při vloupaní do zlatnictví. Loupež se ovšem nezdařila, alarm se spustil dříve, než všichni čekali. Druhý den se na internetu objevila zpráva o neúspěšném pokusu vyloupit zlatnictví a záběry z průmyslové kamery zachytily Tonyho tvář. „Tony nevěřičně zíral na monitor. Je na internetu. Přistižený jako zloděj. Všichni to teď můžou vidět. Teta Radmila, teta Ljuba, strejda Karel. A Gábin... Co ten tomu řekne?“²⁶

Konec knihy je celkem překvapivý. Jelikož měli chlapci strach, že by se loupež kvůli Tonymu provalila, chtějí se ho zbavit a situaci vyřeší velmi razantním způsobem. Tony se ocitá v zavazadlovém prostoru autobusu a je odvážen do Německa. Moc dobře ví, že nemá na výběr... A ani v této chvíli však neztrácí svou bláhovou naději, že za hranicemi začne nový a mnohem lepší život.

„Drážďany, to je Německo, chápeš?“ řekl mu pasák. „Tam se ztratíš.“

„V Německu? Ale já neumím německy ani slovo.“

„Naučíš se.“

„Co tam budu dělat?“

„Najdeš si práci.“

²⁴ BŘEZINOVÁ, I. *Držkou na rohožce*. V Řitce: Daranus, 2011, s. 48.

²⁵ Tamtéž, s. 81.

²⁶ Tamtéž, s. 153.

„Nic neumím. Nic nemám. Nic... nejsem.“

„Zvykneš si.“

[...] Dali mu jenom starou deku. Ten řidič už se prý o něj za hranicemi postará. Přesně tak mu to řekli. Oni už se o tebe postaraj.

Jo, to bude fajn. Na beton. Cestuje tu jako mimino. A až tenhle autobus zastaví, Tony se znovu narodí. Naučí se nový jazyk. Najde si práci. Pronajme si byt. S velkou rohožkou před dveřma. A nakoupí si spousty conversek. Vystaví si je na tu rohožku a bude čekat, který z nich mu někdo šlohne jako první. A bude je tomu parchantíčkovi přát.

Jo, přesně takhle to udělá.²⁷

Příběh je rozdělen do dvou časových rovin, které jsou od sebe rozděleny stylem písma. První rovina psaná kurzívou představuje Tonyho vzpomínky na dětský domov. Čtenář je seznámen i s událostmi, které se staly ostatním „sourozencům“ z dětského domova, a důvody, proč putovali do ústavu. Příběhy jsou velmi silné, emotivní a kruté. Většinou byly děti týrané vlastními rodiči, malá Gizela vzpomíná na neustálé hádky rodičů, Gábin, Tonyho nejlepší kamarád, dokonce viděl, jak otec ubodal matku k smrti, sestry Bohunka a Milka mají zkušenost se sexuálním zneužíváním, s jehož následky se doposud nevyrovnaly.

„Tak pojd’“ kývne na svou starší dceru.

A ona jde. Musí jít. Je jí teprve osm.

Maličká Milka už si zvykla na ty divné zvuky, co se pak vždycky ozývají z vedlejšího pokoje. Ale z Bohunčina křiku, který táta i tak tlumí dlaní, je stejně vždycky vyděšená. Skoro pokaždé se počůrá.

Když je po všem, vrací se Bohunka zpátky. S noční košilkou vyhrnutou. S vytřeštěnýma očima. Ale mlčí. Zato Milka pak pokaždé řve. Táta už si nevšímá Bohunky. Vždyť mladší dcerka potřebuje přebalit. Celou ji svlékne, a než jí dá suché prádlo, dlouho, dlouho si ji prohlíží.

A Bohunka se na posteli kývá tam a sem, tam a sem.²⁸

Druhá časová rovina, která má dvě linie, zaznamenává nejprve Tonyho přítomnost, tedy jeho hledání svobody v Praze. Druhou linii představují události a vyprávění odehrávající se v dětském domově po chlapcově odchodu. Kompozice románu je tedy tvořena retrospektivně a chronologicky.

---

²⁷ BŘEZINOVÁ, I. *Držkou na rohožce*. V Řitce: Daranus, 2011, s. 155-156.

²⁸ Tamtéž, s. 134-135.

Z Tonyho vzpomínek se čtenář dovídá, že jeho matka byla alkoholička, otec násilník a oba brzo skončili ve vězení. Otec za výtržnictví a napadení s následkem ublížení na zdraví a matka za přechovávání a distribuci psychotropních látek. Soud tedy svěřil Tonyho do péče babičky, která jej milovala a starala se o něj s láskou až do své smrti. Poté musel Tony odejít do dětského domova, protože neměl žádné jiné příbuzné, kteří by se ho ujali. Dětský domov se mu tak stal jeho druhou rodinou. V ústavu se Tony neměl špatně. Dostalo se mu všeho, na co si jen vzpomněl, našel si přátele, především Gábina, o rok mladšího chlapce, který se stal jeho nejlepším kamarádem. Prožil zde také svou první velkou lásku s Idou, krásnou romskou dívkou, na kterou neustále vzpomínal i v Praze. Jejich vztah bohužel neměl dlouhého trvání. Tonyho láska nebyla ze strany Idy opětována, nakonec i otěhotněla s jiným chlapcem a byla přeložena do domova pro matky s dětmi. Později se ukázalo, že je HIV pozitivní.

Výběr jazykových prostředků autorka přizpůsobila prostředí i věku hlavního protagonisty a přispěla tak i k větší věrohodnosti příběhu. V knize se vyskytují hovorová a nespisovná slova, vulgarismy, anglicismy či slangové výrazy.

Kniha je určena především dospívajícím čtenářům, ale i dospělí z ní mohou čerpat inspiraci a možná jim pomůže pochopit jednání a myšlení dospívajícího člověka, který touží po svobodě a životě bez dozoru dospělých. Jak sama autorka zmínila, chce hlavně upozornit na problémy, které děti v domovech mají. Občas je s nimi až moc hezky zacházeno a následně mají problém začlenit se do reálného světa, kde jsou odkázány jen samy na sebe. Velmi často přechod nezvládnou a narazí.²⁹ Příběh je možné chápat i jako určité varování pro mladistvé, kteří sice nežijí v dětských domovech, ale chtějí se co nejdříve osamostatnit a odchází z domova. Realita bývá totiž většinou úplně jiná, než si představují.

---

²⁹ 3 minuty s... Ivona Březinová – Držkou na rohožce. In: Youtube [online]. 04. 04. 2011 [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=3tJL_8gJTEw

3 Domácí násilí

3.1 Definice pojmu domácí násilí

Domácí násilí je nebezpečný jev, který byl dlouhou dobu tabuizován a kterému je naopak v současnosti věnována značná a patřičná pozornost. „*V dobrých rodinách se přece nic takového neděje. Názory se ale změnily. Konečně připouštíme, že i „dobré rodiny“ mohou být násilím zasaženy – a nejde jen o fyzické napadení, ale rovněž o psychické či emocionální deptání, verbální či neverbální výhrůžky, vulgární chování apod.*“³⁰ Odkrývání těchto případů je obtížné, zvláště pokud oběti nepromluví a nespolupracují s těmi, kteří mohou a chtějí pomoci. Terminologie v oblasti této problematiky není zcela jednotná a často záleží na konkrétním autorovi, jak pojem definuje.

Podle Vágnerové lze „*domácí násilí definovat jako zneužití postavení a moci, kterou pachatel v rodině má. Projevuje se nepřiměřenými požadavky, vynucováním podřízenosti oběti a kontroly nad jejím životem. Toho je dosahováno násilím, event. vyhrožováním a využíváním strachu z další újmy.*“³¹

Občanské sdružení Bílý kruh bezpečí chápe domácí násilí jako „*všechny projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí (nejčastěji se jedná o hrubé slovní urážky, ponižování, ubližování na zdraví, znásilnění, zneužívání, permanentní kritiku, zesměšňování, výhrůžky a vydírání, včetně ekonomického, nevšímavost či odmítání), ke kterým dochází uvnitř rodinného kruhu.*“³²

„*Násilí v rodině je velmi závažným patologickým společenským jevem s vysokou latencí. Má řadu různých projevů a forem: psychické násilí, fyzické a sexuální násilí a jejich kombinace, zahrnující všechny členy rodiny: ženy, děti, muže, seniory.*“³³ Začíná mnohdy drobnějšími útoky, které se opakují stále častěji a intenzivněji. Zpočátku se může jednat nejprve o slovní agresi, která však často přerůstá v útoky fyzické. Pro počáteční období bývají typické omluvy a sliby ze strany pachatele, že už se nic podobného opakovat nebude. Avšak

³⁰ ŠEVČÍK, D. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011, s. 21.

³¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 633.

³² VITOUŠOVÁ, P. Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích – poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR. In *Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách*. Praha: Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997, s. 2.

³³ VYKOPALOVÁ, H. *Kriminalistika: Násilí v rodině*. 2001, č. 4. [online]. [cit. 2013-20-08]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika728588.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>

postupným stupňováním útoků začíná pachatel ztrácet zábrany a získává nad obětí neomezenou moc. Následky bývají dlouhodobé a zanechávají nejenom fyzické, ale i psychické rány. Psychické násilí se vyskytuje velmi často v podobě citového vydírání, zesměšňování, užívání vulgarismů, ale i v podobě nejrozumnějších příkazů, izolací, kontrol, zamykání. Fyzické násilí naopak ve formě hematomů, stop po pálení cigaretami, zlomenin, vytrhání vlasů. Postoj dítěte k agresivnímu útočníkovi může být různý, nejčastěji vzbuzuje pocity strachu, beznaděje, ale také nenávisti. V některých případech se oběť časem ztotožní s agresorem a sama může začít ubližovat někomu ve svém okolí. Přebírá tak určitý vzorec chování, který lze aplikovat nejenom na vrstevnících, ale i v budoucnu ve vlastní rodině.

3.2 Michaela Fišarová – Nikolina cesta

Domácím násilím a týráním dětí, tématem v posledních letech teprve postupně veřejně odkrývaným, se zabývá kniha *Nkolina cesta*, prvotina autorky Michaely Fišarové. Protagonisty knihy jsou sourozenci Nikola a Martínek. Společně s nimi prožívá čtenář ve dvanácti kapitolách příběh, jenž líčí velkou statečnost, zodpovědnost, také drobné radosti a první lásku. Jde však především o příběh plný velké dětské bolesti a strádání, které je nakonec díky Nikolině osobní statečnosti nasměrován k pozitivnímu řešení. V knize se spojuje téma neúplné rodiny a domácího násilí.

Po otcově smrti si matka obou dětí najde nového partnera, který se chová vůči dětem agresivně, zvláště starší Nikola je častým terčem jeho šikany. Negativně ovlivňuje atmosféru v rodině a způsobuje dětem permanentní stresové situace.

„Ráno se probouzím a ten magor zase řve v kuchyni. „Kolikrát, kolikrát ti mám říkat, že kafe, kafe se zalejvá vařící vodou! Kafe, rozumíš? Kafe! Já piju ka-fe, a ne tu hnědou břečku, které ty říkáš kafičko! Ka-fe, zkus to zopakovat, ty krávo – kafe!“ Máma strašně brečí a pak ji slyším, jak vzlyká: „Kafe, kafe...“ a polyká slzy... „Odejdi, prosím, odejdi,“ šeptám. „Je to dobrý, je to dobrý, myslím, že ji tentokrát nezmlátil... Je to dobrý!“ Usínám a později se probouzím s mokrým polštářem pod hlavou. Je čtyřadvacátého prosince....

Vstanu a vyjdu z pokoje. Opatrně procházím bytem a s úlevou zjišťuji, že jsem doma sama. Štědrý den. Je to zvláštní, jak moc tenhle den pro spoustu lidí znamená.“³⁴

Agresivní chování matčina partnera je násobeno jeho problémy s konzumací alkoholu. Matka je zaslepená láskou a touhou mít vedle sebe mužskou oporu, proto nevidí, že ji jenom využívá. Situace zašla bohužel až tak daleko, že jednou surově napadl děti a ty musely být odvezeny do nemocnice. Celému okolí však líčí situaci jako dramatickou rvačku sourozenců.

„Sakra, kde zase vězíte? Když je potřeba, tak tady nikdo nikdy není! Kde máte zase mámu?“

„Nevíme, byli jsme s Niki u paní Stoklasový,“ říká mu Martínek.

„To je bezvadný, nějaká stará bába je důležitější než já.“

„Ona není žádná stará bába, abys věděl, to se neříká. Je hodná a má nás ráda!“

„Sakra, takovej malej smrad jako ty mě nebude poučovat, co mám a nemám říkat! Brzdi, kamaráde, to ti říkám, brzdi!“ a strčí do něj, až se svalí na zem.

---

³⁴ FIŠAROVÁ, M. *Nkolina cesta*. Praha: Albatros: 2012, s. 19.

„Nech ho na pokoji, nic ti neudělal!“ křičím na Zdeňka a sbírám Martínka ze země.
„Vůbec nic!“

„Táhněte mi z očí, oba!“

„Pakoš, blbej, blbej pakoš,“ pošeptá mi Martínek, když odcházíme do pokojíčku.
Bohužel ne úplně potichu.

„Vrať se!“ křičí Zdeněk. Okamžitě se vrať!“

Oba nás zamrazí, tohle se nemělo stát.

„Ty hulváte jeden! Ty jeden sprostěj zmetku! Tak já, já se o vás tady budu starat a ty se mi takhle za to odvděčíš?“ volá na něj. „Pojď sem zpátky a zopakuj mi, co jsi říkal!“ [...]

„On to tak nemyslel, promiň,“ špitnu a šíleně se ho bojím.

„On ví moc dobře, jak to myslel, ať okamžitě vyleze, nebo si pro něj dojdou!“ vztekle křičí. „Martine, říkám ti naposled, pojd' sem!“ [...]

Natáhne mi jednu přes obličej a pak další a další, mám pocit, že rány neberou konce. Za okamžik už vůbec nevím, co se vlastně děje. Hlava mi třeští, nebráním se, jen si v duchu říkám už dost, ať už to přestane.

Proberu se, až když slyším strašný řev Zdeňka, který se svíjí na židli a ze stehna si vytahuje dvě házecí špičky. [...]

V momentě, kdy je mrskne na zem, zašátrá na lednici a první věc, která mu padne pod ruku, je alabastrový stromeček, co jsem dala mámě k Vánocům. Hodí.

Ozve se rána a kámen se vši silou zasekne do malé pětileté hlavičky. Martínek padá na zem a já vidím, že je ho světlé vlásky barví červená krev.

Je ticho. Mrazivé, hrobové ticho.

Vůbec nevím, kde v sobě seberu sílu, abych vytočila číslo záchranné služby. Když to udělám, otevru dveře od bytu. Chci vyjít na chodbu, stejně jako tehdy Martínek, volat o pomoc. Tělo však už neudělá ani krok a hrdlo nevydá jedinou hlásku. Padám na zem a zvracím. Hučí mi v uších. Tma.

Probírám se až v sanitce, v ruce mám kapačku a jakýsi muž v bílém plášti mi čímsi otírá obličej. Něco mi říká, slyším ho, ale slovům nerozumím. Zase to hučení v uších, opět tma. ³⁵

Matka tráví všechnen čas v práci a Nikola přebírá všechnu zodpovědnost za malého Martínka. Sama tak nemá ani čas chodit do školy a ne jednou se stalo, že doma nebylo ani co

---

³⁵ FIŠAROVÁ, M. *Nikolina cesta*. Praha: Albatros, 2012, s. 162.

k jídlu. Jedinou nadějí je jim známá, stará paní Stoklasová, která občas Martínka pohlídá a děti u ní nachází to, co jim doma schází – porozumění, zázemí domova a lásku.

V knize je popsán nádherný sourozenecký vztah, kdy mají děti kvůli nefungující rodině jen jeden druhého. Po celou dobu si čtenář přeje, aby příběh skončil pozitivně. Autorka upozornila na významný společenský problém a našla cestu, jak dlouho tabuizované téma zpřístupnit dětskému čtenáři. Kniha je určena dětem, které se v životě s takto traumatizujícími zkušenostmi potýkají, ale i všem těm, kteří mají hezké dětství a milující rodinu, často si ale přitom ani neuvědomují, že takové štěstí není dopřáno všem jejich vrstevníkům. Milující a zaopatřená rodina totiž není vždy samozřejmostí.

Autorka, původní profesí učitelka, uvádí, že nemá žádnou osobní zkušenost s domácím násilím. Během pedagogické činnosti však studovala také výchovné poradenství a absolvovala několik školení, proto byla s touto tematikou obeznámena hlouběji.

Domácí násilí je nebezpečný fenomén a nemusí být páčáno přímo na dětech, ty mohou být „pouhými“ přihlížejícími. I v takovém případě jsou však vždy považovány za oběti psychického týrání. Dítě je nepochybně ochuzeno o radostné dětství a nedostává se mu toho, co potřebuje.

Hlavním poselstvím knihy je snaha o šíření vědomí mezi samotnými dětmi, že nejsou na světě s takovým problémem samy, že jsou kolem nich ve společnosti lidé, kteří jim mohou pomoci. Vždy je však nutné, aby nemlčely, i když se násilí týká jejich nejbližšího okolí a zdá se být soukromou záležitostí rodiny. Vždy je tady někdo, kdo nejenom jim, ale i samotné rodině dokáže pomoci. Sice to nebude jednoduchá cesta bez překážek, nástrah a složitých rozhodnutí, ale existuje. Důležité je pěstovat povědomí, že domov by měl být místo, kde nám rozumějí, vyslechnou nás, kde se cítíme v bezpečí, kam se vždycky budeme rádi vracet.

4 Závislosti na návykových látkách

4.1 Drogová závislost

Návykové látky, téma, které v sobě skrývá pro mnohé čtenáře jistou atraktivitu, tajemství, představu volnosti, vzrušení, pohody, zábavy, bezstarostnosti, uvolnění a ztráty zábrán, tedy to, po čem mladý člověk tak často touží. Užívání drog a problémy s tím spojené jsou bezesporu stejně staré jako lidstvo samo. Problematika návykových látek je však mezi dospívajícími aktuální mnohem víc než jindy. Podle statistik každoročně vzrůstá počet uživatelů, a to nejen těch legálních, ale bohužel i těch nelegálních drog. U legálních se jedná především o alkohol a tabák, ale i kávu, léky či těkavé látky. Mezi nelegální drogy řadíme například halucinogeny, opiáty, extázi či heroin.

Z výsledků Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách³⁶ vyplývá, že se snížil počet mladistvých, kteří mají zkušenost s tzv. tvrdými drogy, tedy s pervitinem a heroinem. Naopak vzrostl počet mladých lidí holdujících marihuaně a tzv. taneční či víkendové droze extázi. Nutno podotknout, že značnou částí mládeže již není kouření marihuany považováno za nelegální užívání drog, ale naopak za součást běžného života a formu jakési relaxace. Oblíbenost výše jmenovaných dvou drog je značná a mladí lidé často podceňují rizika spojená s užíváním těchto látek. Na prvních místech žebříčku popularity jsou nejenom u nás, ale i ve světě především alkoholické a tabákové výrobky. Dále lze současnou situaci v České republice charakterizovat tím, že nejenom již zmíněná marihuana a extáze, ale také metamfetamin neboli pervitin jsou rozšířeny i do menších měst a obcí. Alarmující je skutečnost, že návykové látky nachází příznivce ve stále mladších věkových kategoriích a výskyt mezi žáky základních škol není dnes ničím výjimečným.³⁷

Drogová závislost vzniká postupně, mnohem kratší dobu než závislost na alkoholu a nejvíce ohroženou skupinou jsou právě mladí lidé. Nabízí se otázka, co vede mladistvé k tomu, že jsou nuceni sáhnout po droze? Důvody nejsou nijak výjimečné. Není to jen nuda, jak se často uvádí, ale i pouhá zvědavost, touha po „zvláštním dobrodružství“, odreagování se, snaha zapomenout na problém, smutek, deprese či přizpůsobit se vrstevníkům. Současná doba

---

³⁶ CSÉMY, L., LEJČKOVÁ, P., SADÍLEK., P., SOVINOVA, H. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách. (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2011.* [online]. [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Zaostreno-1_12_web.pdf

³⁷ ŠTABLOVÁ, R., BREJCHA B., a kol. *Návykové látky a současnost.* Praha: PA ČR, 2006, s. 21.

je orientovaná na rychlost a výkon, společnost se žene za ziskem a preferuje individualismus. S tím souvisí také hektický životní styl plný stresu a strachu ať už ze ztráty zaměstnání, či partnera. Od napětí si lze dočasně a rychle ulevit pomocí alkoholu, léků či jiných drog. Lidé si také chtějí užívat, bavit se a droga tak může být rychlým prostředkem zábavy. Zjištění, že syn, dcera případně sourozenec má problém s drogami, uvrhne rodinu do hlubokého šoku, smutku a hněvu, z něhož je obtížné se vymanit. Následný sled událostí a nápor souvisejících problémů dospěje jednoznačně k narušení rodinné struktury.

4.1.1 Obraz drogové závislosti v současné literatuře pro děti a mládež – Autobiografické tituly - Autenticita

„Pokud se někdo rozhodne svůj život vypsát sám, vzniká autobiografie. K jejímu sepsání je třeba nejen vyvinuté sebepoznání, ale rovněž smysl pro pravdu a mravní hodnoty. Stručné vypsání vlastního života se nazývá curriculum vitae. Autobiografii se blíží také paměti. Označují se tak vyprávění o životních osudech, činnosti a povaze určitého jedince, vytvořená na základě vyprávění, deníků, memoárů a jiných pramenů. Popisován bývá jak vnější průběh života, tak vnitřní vývoj vybrané osobnosti (proměna charakteru apod.).“³⁸ Jazykové příručky vykládají význam slova autenticita pomocí výrazů původní, pravý a hodnověrný. Autobiografické tituly jsou tedy texty mající reálný podklad vztahující se k životu autora.

Pojem autenticita se začal v 90. letech 20. století vynořovat jako jeden ze znaků současné prózy. V oblasti literatury pro děti a mládež je otázka autenticity mnohem komplikovanější, a to ve vztahu dětského myšlení a vnímání. V prózách autobiografického charakteru se často setkáváme s tematikou, která byla (či dosud i je) tabu. Autoři se dělí o výjimečnou životní zkušenost se všemi detaily a pro mnohé z nich má text terapeutickou funkci. Podle Zuzany Stanislavové je autentická literatura v kontextu literatury pro mládež taková, *„která přináší dobovým dětským čtenářům aktuální, přesvědčivou zprávu o světě, kódovanou prostřednictvím dešifrovatelné poetiky.“³⁹* K žánrovým formám autentické literatury patří například autobiografie, deník či memoáry. Nejméně zastoupena je autobiografie, kterou píše autor jako završující gesto v kariéře, kdy cítí potřebu hodnotit

---

³⁸ VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 51.

³⁹ *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí: kontexty, problémy, trendy*. Praha: Obec spisovatelů, 2009, s. 68.

a bilancovat svůj život a předávat zkušenosti. Místo ní se však v literatuře pro mládež objevuje autofikce, kterou můžeme chápat dvojitým způsobem. První typem je román, kde autor píše o sobě. V literatuře pro děti a mládež však častěji nacházíme typ druhý, který spočívá v tom, že autor v roli vypravěče mluví o sobě jako o někom jiném.

4.1.2 Karolína Vaverková – Bílá moc

Drogové závislosti jako jednomu ze závažných problémů současnosti je věnována značná mediální pozornost. Slovo si berou jak psychologové a lékaři, tak i drogově závislí lidé, členové jejich rodin a přátelé. K takovým výpovědím patří i kniha *Bílá moc* od autorky Karolíny Vaverkové. Již podtitul knihy *Autentická výpověď dívky, která prošla rájem i peklem drogové závislosti* stvrzuje její autenticitu. Dokládá ji i předmluva autorčiny matky, která se svěřuje s událostmi a pocity, které prožívala, s obrovským smutkem, strachem, zoufalstvím a bezmocí rodiče, jehož dítě uvízne v zajetí drog. Také děkuje konkrétnímu nadačnímu zařízení. Dalším faktorem, který zesiluje dojem autenticity, je situování vyprávění příběhu do skutečného prostoru - Zlína, Brna, Uherského Hradiště a konkrétních nočních podniků – a přesné datace klíčových životních okamžiků. „*Ten den si moc dobře pamatuju. Byl to 24. listopad 1995.*“⁴⁰

Slastné opojení pervitinem, neuvěřitelnou bolest při abstinenci, tvrdou léčbu závislosti a velmi těžký návrat do společnosti – to vše zažila na vlastní kůži protagonistka příběhu, která je zároveň vypravěčkou. Autorka pro ni zvolila jméno Eva. To jí umožnilo jisté odosobnění, nahlíží na sebe samotnou jako na cizí postavu. Již na první pohled je patrné, že vypravování není strukturováno do kapitol, jedinými typografickými předěly jsou mezery mezi odstavci, které navozují pocit plynoucího příběhu a vrstvení jednotlivých událostí. Děj se odvíjí retrospektivně, autorka občas prožitky komentuje a hodnotí: „*Až teď vidím, jak na mě už v tuto dobu drogy působily negativně.*“⁴¹

Mladičká Eva pochází ze Zlína, do školy jezdí do Hradiště. Nejprve „jen“ kouří marihuanu a vyzkoušela LSD. Postupně však přichází nové známosti, nové zážitky, obdiv ke starším kamarádům a s nimi pervitin a velmi rychlá závislost. Eva nejprve šňupe, o nějaký čas později si sama začne „střílet“ do žíly. Čtenář vnímá myšlení závislého člověka a jeho postupný rozklad psychiky. Hlavní hrdinku neustále provázely halucinace, jedinou její starostí se stalo shánění peněz na drogy. Propadala se do pocitů marnosti, ztrácí sebeúctu, cítí se zbytečná, nepotřebná, nemilovaná. To vše se odrazilo v jejím myšlení a časem získává pocit, že jediným východiskem je smrt, respektive sebevražda.

„*Často jsem tenkrát po večerech brečela. Byla jsem jako v hnusném, černém snu. Nevěděla jsem, kam jít a co dělat. [...] S drogama jsem neměla vodvahu skoncovat,*

---

⁴⁰ VAVERKOVÁ, K. *Bílá moc*. Brno: Nakladatelství Start, s. 22.

⁴¹ Tamtéž, s. 38.

nedokázala bych to a jediný možný východisko, na který jsem den ode dne víc a víc myslela a chystala se na něj, byla smrt. Byla jsem se smrtí smířená a fakt jsem se na ni těšila. Jakmile se vobjevil sebemenší problém, řekla jsem ti, že tu přece nemusím bejt a že si dám prostě jen pořádnou šupu. Byla jsem strašně přecitlivělá a záviděla Michaele, že se na to všechno dívá úplně jinak. Drogy brala jen pro potěšení, ale já jsem v nich viděla způsob, jak každé den přežít alespoň trošku v pohodě. Všechno mě neuvěřitelně sralo. Najednou mi bylo naprosto jedno, jak vypadám. Jedině mi přišlo líto, že si vedle mě v autobusech nikdo nesedal. Jako by se mě štítily, báli. [...] Chvíli jsem byla úplně apatická a za pár minut mě dokázala vytočit třeba vločka sněhu. V tu dobu jsem měla šílený halucinace a hlavně pěkný stíhy. Pořád jsem měla pocit, že pomně někdo jde, hlavně floydj.“⁴²

Po celý svůj život se Eva snažila někomu vyrovnat. Nebyla dostatečně sebevědomá a cítila se zbytečná. Měla strach ze všech lidí i věcí kolem, nechtěla si s nikým o své závislosti promluvit. Během jedné deprese tedy vzala papír a tužku a začala psát. Skončila čtrnáctou stránkou a cítila velkou úlevu. Po velkém váhání dopis předala matce.

Pro nepřipravené a téměř bezmocné rodiče bylo zjištění, že je jejich dcera drogově závislá, neuvěřitelným šokem. Může se zdát zarážející, že v době, kdy nás obklopuje množství informací, se rodiče zdají tak neorientovaní v této problematice a na hlavní hrdince (ať už z chování či vzhledu) to nepoznali. Eva nakonec s podporou rodiny a dalších lidí podstupuje dlouhé léčení, únavný kolotoč procedur a terapií. Střídají se v ní pocity bezradnosti, bezmocnosti, osamocení, neustále ji sužují myšlenky týkajících se drog, hledá důvod žít a zvládnout náročnou terapii s nejistým výsledkem. Několikrát se vzdá, mnohokrát na své cestě zakopne. Nejprve se uchýlí k alkoholu, poté odmítá potravu – „*Pokud shodíte ještě deset kilo, podle lékařských výpočtů zemřete*“⁴³, ale vždy se v sobě najde aspoň trochu naděje a znovu a znovu se pokouší odrazit ode dna. Nastupuje zpět na léčení a bojuje za možnost žít život bez závislosti.

Konec knihy je překvapující, znázorňuje sen. Sen o konci života, jak si ho Eva představovala.

„Klekla jsem si na studený dlaždičky. Někdo zvenku zkoušel za kliku. Bylo zamčeno.

Ruce se netřesou a srdce je klidný. Mezi prsty se mi blýská tenká milenka s nepředstavitelně ostrým jazykem. S náramnou pečlivostí provádím pomalu, ale jistě

---

⁴² VAVERKOVÁ, K. *Bílá moc*. Brno: Nakladatelství Start, s. 54.

⁴³ Tamtéž, s. 110.

každíček krok milovaného rituálu přípravy na drogy. Srdce mi začíná bušit. Hlava je čistá a vnímá jen to, co se před mýma očima odehrává.

Pomalým pohybem vytahuju rukáv a hladím si žíly. Nejraděj bych je volízla a zakousla se. Je to nádhera.

Druhá ruka se k nim přibližuje s mou milenkou – stříkačkou plnou svobody. Jela si samovolně, nachází čistouňkou žílu. Ani se nemusím dívat. Ale já chci. Zajíždí pod kůži. Píst jede nahoru a dá volnost krvi, která jako na povel vjede do stříkačky. Nádherná červená tenoučká struna na konci tvoří exotický květy.

Srdce buší jako o závod a čeká, co bude dál.

Palec se jemně dotýká pístu a pomalu ho tlačí dolů.

Ještě polovina zbývá, ale v hlavě mi běhají miliony stříbrných mravenců.

Mám pocit, že se mi rozletí na tisíce kusů...

Svět je bílej.

Už jdu.

Svět není.

Už jsem tu.

A už nikdy nebude.

Jsem pták...⁴⁴

V závěru knihy se čtenář dovídá, že je vypravěčka příběhu na dobré cestě – žije život bez drog, dokončila střední školu a pomáhá v centru pro drogově závislé. Snad právě proto, čím sama prošla, dokáže lidem s podobným problémem porozumět a podat pomocnou ruku. Určitě není lehké vystoupit z anonymity davu a říct: Ano, brala jsem drogy. Autorka nejenom vystoupila a napsala knihu, ale pořádá i besedy pro školy, pracuje v preventivních programech. Její život drogami ovlivněn byl, je a navždy bude.

Kniha přináší zajímavou sondu do mluvy, zvláště do slangu dnešní mladé generace. Jazyková rovina textu přispívá k prohloubení autenticity a dokáže oslovit řadu čtenářů, kterým má být výpověď nementorující výstrahou. Toto přesvědčení vyjadřuje i myšlenka v úvodu knihy: „Už kdyby následující příběh autorky pomohl třeba jediné osobě, vydání této publikace bude mít smysl.“⁴⁵

---

⁴⁴ VAVERKOVÁ, K. *Bílá moc*. Brno: Nakladatelství Start, s. 112.

⁴⁵ Tamtéž, s. 3.

4.1.3 Veronika Pánková – *Vím, o čem mlčím. Heroin, toxíci a konec sladké jako nic*

Z dalšího autobiografického příběhu *Vím, o čem mlčím – Heroin, toxíci a konec sladké jako nic* pozná čtenář již z podtitulu, že se vše bude točit kolem heroinu. Mladá autorka Veronika Pánková popisuje nedávné období svého života, které bylo spojeno s touto nebezpečnou drogou. Kniha byla vydána roku 2001 a je jediným literárním počinem autorky.

Příběh detailně popisuje život mezi narkomany, život o hladu a ve špíně, mnohdy boj o přežití a snahu vrátit se zpět do normálního života. Sestry Veronika, která je zároveň vypravěčkou příběhu, a Hanka jsou dvě dívky, jež mají na první pohled stejná trápení a problémy jako jejich ostatní vrstevníci. Snaží se zapadnout mezi své kamarády, hledají své první lásky a snaží se užívat bezstarostného života. Právě zklamání v lásce dovede k drogám starší Hanku, do podobných problémů se o něco později dostává i Veronika. Nedokážou včas rozpoznat jejich nebezpečí a jejich životní styl se tedy točí kolem stále stejné skupinky lidí, pro které je zneužívá drog běžné.

„Chudák ségra vchází do pokoje; poslední dobou vypadá doopravdy blbě. Hubená, unavená, bezmocná. Vím, že je nešťastná, ale nedokážu jí pomoc. Moje Hanča... Je mi jí líto. Mockrát jsem se snažila zjistit, co za kiks bylo na začátku její feťácký kariéry, ale vždycky se mi z ní podařilo vydolovat jenom pár chaotických informací. Při troše přemejšlení mi bylo jedno jasné: za vším hledej chlapa. Nebo spíš upřímnou, stoprocentní lásku, protože ta dokáže udělat opravdu tu největší paseku. Hana zkrátka kdysi milovala jednoho maníka. Nebyl to žádný krasavec, snad byl dokonce o pěkný kus menší než ona, ale moje ségra ho prostě žrala. Jeho kámoši mu říkali Bendy a byl to jeden z těch praštěnejch, ortodoxních skejťáků, co se po městě nepohybují jinak než na kolečkovejch bruslích. Hana mu jednou prostě řekla, že je do něj blázen, a on ji bez velkých řečí poslal do háje. To ségře stačilo. Ten vůl jí v jediným okamžiku rozerval sebevědomí na hadry, fakt ho chtěla a věřila, že by z toho mohlo něco bejt. Nakonec zůstala sama; zoufale osamělá, v depresi. Konec normálního života – kvůli takovému idiotovi. Haně stačilo pár měsíců a už se v tom vezla. Její svět se – jako pozdějc mně – zúžil na dvě věci: heroin a obstarávání prachů na něj. Než jsem do toho spadla taky, snažila jsem se ji vytáhnout z průseru; bohužel to nevedlo k ničemu. Herák je hodně silnej protivník.“⁴⁶

---

⁴⁶ PÁNKOVÁ, V. *Vím, o čem mlčím*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 5-6.

V jejich životě začíná mít nejdůležitější roli shánění peněz na další dávku, následuje konzumace a prožívají „heroinové výlety“, které se střídají se stavy depresí, nevysvětlitelných strachů a halucinací.

Nemám nikoho, nemám kolem sebe lidi, kteří mě mají rádi, jsem na světě úplně sám. To jsou asi nejčastější myšlenky dospívajícího člověka, který hledá sám sebe. Citovány slovy autorky - „*Člověk si připadá, jako by plaval v ledovém oceánu – není tam nikoho, o koho by se opřel.*“⁴⁷ A právě parta jí tohle (aspoň podle ní) poskytovala. Pocit sounáležitosti, dojem, že mají zázemí a všechny navíc spojovaly rodinné problémy či nešťastné lásky. Řešení však končilo rezignací a útekem z reality do heroinového světa opojení. Samozřejmě, že až časem pochopila, že v partě neplatily žádné přátelské vztahy. Jsou to vztahy založené jenom na drogách a pro ně je závislý člověk ochoten udělat vše.

V druhé polovině knihy Veronika více popisuje své snahy oprostít se od drog, snahy o změnu, získat nové kamarády, lásku. Všechno jde velmi těžce, v něčem se daří, v něčem naopak ne a opakovaně padá do drogového světa. Po čtyřech letech závislosti se jí, hlavně díky novému příteli a kamarádům ve škole, kteří ji dodávají naději, podaří přestat. Své abstinenci příznaky, neustálé myšlenky na heroin a vědomí vlastní nicotnosti nedokáže úplně zvládnout a řeší je alkoholem, marihuanou a občasnou „čárou peří“ neboli pervitinem. Mnohem horší je to s Veroničinou sestrou. Ta žádná východiska nenachází a stále více se potápí do heroinového světa. Konec příběhu je nejednoznačný a otevřený, nabízí se různé varianty dalšího pokračování osudů protagonistek. Šťastný konec, smrt, nebo „jen“ hodně silná heroinová jízda?

---

⁴⁷PROKOP, M. *Uzavřít jednu kapitolu života a zapomenout.* [online]. [cit. 2013-20-08]. Dostupné z: <http://obchod.kolin.cz/cgi-bin/vod/out.cgi?VOJ=000119&GRP=27.4.2>.

4.1.4 Společné rysy autobiografických knih

Vybrané autobiografické tituly se vztahují k předešlému životu autora, tedy vypravěče, který podlehl drogám. Ne vždy se autoři ze své závislosti vyléčili, jako je tomu například v knize *Vím, o čem mlčím*, kde je konec nejednoznačný. Naopak v knize *Bílá moc* se hlavní postavy závislosti zbavit dokázaly. Společným motivem všech těchto autobiografií je spouštěč, jenž zapříčiní první kontakt s drogou. Většinou je tímto prvním momentem problém v rodině, zklamání v lásce, touha patřit do nějaké party a vyrovnat se kamarádům. Tento motiv pak prostupuje celým dílem a hlavní postava na něj neustále odkazuje jako na hlavního viníka svých problémů. Příznačným jevem je také fakt, že postavy si svůj stav většinou uvědomují, vědí, že se chovají špatně, chtějí se vším skoncovat, často podstoupí odvykání, ale pokusy o léčbu jsou v drtivé většině neúspěšné. Za povšimnutí zcela jistě stojí fakt, že po této „prohře“ nehledají chybu u sebe, ale obviňují okolí a společnost. Dalším společným tématem je moment skoncování s drogami. V těchto pasážích vystupují myšlenky narkomana, mnoho otázek a jeho vnitřní boj se svou závislostí. Jazyk knih je hovorový, o zážitcích autoři píšou bez jakékoliv cenzury, často se objevují vulgarismy, které ještě více podtrhují autentičnost a tragické příběhy hrdinů, a také slang drogového podsvětí, který se vyskytuje především v dialogích. Posledním společným znakem knih s drogovou tematikou jsou velmi živé popisy závislosti, aplikace drogy a také abstinčních příznaků, které v mysli čtenářů zanechají největší stopu. Kdo jiný také může popsat tyto stavy lépe než drogově závislý. V každé knize jsou to velmi silné a otevřené pasáže, chtějí šokovat, zaskočit, ukázat pravdu ve své nejhrůznější podobě a samozřejmě také odradit čtenáře od možných experimentů s drogami. O to sugestivněji tyto části textů vyznívají, když si čtenář uvědomí, že autoři tyto stavy skutečně prožívali a popisují tedy své vlastní zkušenosti.

4.2 Alkoholová závislost

4.2.1 Alkoholismus

Alkohol nás všechny provází takřka celý život. V obchodech je poměrně široký výběr výrobků, z reklam a billboardů se na nás usmívají přitažliví mladí lidé se skleničkou v ruce, bez kapky alkoholu se neobejde téměř žádná oslava či posezení s přáteli. Současnou společnost charakterizuje myšlenka, že pití se stává jakousi společenskou normou a díky cenové dostupnosti může alkohol konzumovat prakticky kdokoli. Alkohol zpočátku způsobuje příjemné stavy, uvolňuje, uklidňuje, pozvedá náladu, potlačuje problémy, podporuje komunikaci, odstraňuje zábrany a navíc ještě mnoha lidem tak chutná.

Alkoholismus je nejrozšířenější formou drogové závislosti a je stejně jako nikotinismus společností tolerován. Konzument nejprve pije příležitostně, při společenských událostech, aby se zbavil špatné nálady nebo úzkosti, ale pozvolna dochází k vytváření závislosti, jež je rozšířeným onemocněním, které doprovází mnoho negativních jevů - ať už se jedná o různé zdravotní potíže, psychické a sociální problémy, které se projevují v mnoha obdobích, např. domácím násilím, rozvodovostí či kriminalitou.

Definice alkoholismu Světové zdravotnické organizace zní: *„Alkoholici jsou nadměrní pijáci, jejichž závislost na alkoholu dosáhla takového stupně, že se u nich projevují značné duševní poruchy, nebo jsou patrné následky na duševním či tělesném zdraví, na mezilidských vztazích, na normálním sociálním a profesním postavení, nebo u kterých se projevují náznaky uvedených následků. V tom případě je třeba, aby podstoupili léčbu.“*⁴⁸

V psychologickém slovníku je tento problém definován jako *„choroba vznikající v důsledku častého a nadměrného požívání alkoholických nápojů; vzniká chorobný návyk a ztráta kontroly nad pitím.“*⁴⁹

Návykové látky čili i alkohol nabízejí řešení, jehož se lze dobrat jednoduchou cestou, bohužel jsou však právě v zátěžových situacích tím nejhorším společníkem.

Česká republika patří soudobě i v celosvětovém měřítku mezi státy s největší spotřebou alkoholu. Stále více přibývá závislých na alkoholu. V roce 2010 bylo závislých zhruba 700 tisíc lidí, což je dvakrát více, než bylo do té doby uváděno. Mužská část populace, zaměříme-li se na osoby, jež se potýkají se závislostí na alkoholu, stále převyšuje nad ženskou

---

⁴⁸ SOURNIA, J. CH. *Dějiny pijáctví*. Praha: Garamont, 1999, s. 205–206.

⁴⁹ HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1993, s. 11.

částí, ale čísla počtu závislých se u obou pohlaví začínají postupně vyrovnávat. Z celonárodního průzkumu spotřeby alkoholu mezi dospělou populací, který provedlo na podzim minulého roku ministerstvo zdravotnictví a Státní zdravotnický ústav, vyplývá, že 88 % celkové spotřeby alkoholu připadá na pivo a víno, zatímco lihoviny tvoří 12 %. Šetření, realizované u 1800 respondentů, ukázalo, že celková spotřeba činí 7,4 l čistého alkoholu na osobu za rok. Z toho připadá 58 % (4,3 l) na pivo, 30 % (2,2 l) na víno a 12 % (0,9 l) na lihoviny. Výrazně vyšší spotřebu vykazuje mužská populace, kde se konzumace pohybuje kolem 11 litrů alkoholu za rok, zatímco u žen se jedná o 4,1 litru alkoholu za rok. Z hlediska věku vykazují nejvyšší spotřebu alkoholu lidé mezi 15 a 24 lety, naopak nejméně pijí lidé ve věku nad 65 let.⁵⁰ Poslední oficiální údaje Českého statistického úřadu jsou k dispozici za rok 2011 a uvádějí spotřebu 9,8 l čistého alkoholu na osobu za rok.⁵¹

4.2.2 Charakteristika alkoholu

„Název slova alkohol pochází z arabského slova al-ka-hal, což je označení pro zvláštní, jemnou látku. Chemicky se jedná o čirou, bezbarvou tekutinu, která má charakteristický zápach a palčivou chuť s bodem varu 77 °C a bodem tuhnutí 130 °C.“⁵² Alkohol se řadí mezi psychotropní látky, protože působí na nervový systém. Je to opojná a potencionální návyková látka.

Šedivý a Válková rozumí pod pojmem alkohol *„především etylalkohol čili ethanol, běžně nazývaný též líh. Má chemickou značku C₂H₅OH. Je to bezbarvá hořlavá kapalina příjemného zápachu.“⁵³*

Alkohol vzniká chemickým procesem kvašení ze sacharidů, tzn. jednoduchých cukrů obsažených v ovoci nebo z polysacharidů, jež jsou obsaženy v obilných zrnech nebo bramborách. Proto je alkohol považován za nápoj s vysokým energetickým obsahem. Vyšší koncentrace se dosahuje destilací. Hromadění alkoholu v krvi závisí na vypitém množství

---

⁵⁰ ZÁKALOVÁ, E. *Spotřeba alkoholu klesá. Stále vede pivo a posiluje víno.* [online]. [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné z: http://marketingsales.tyden.cz/rubriky/data/spotreba-alkoholu-klesa-stale-vede-pivo-a-posiluje-vino_275978.html

⁵¹ Český statistický úřad. *Spotřeba potravin 2011.* [online]. [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/2139-12-r_2012

⁵² SKÁLA, J. *...až na dno!? Fakta o alkoholu a jiných návykových látkách (zneužívání a závislost).* Praha: Avicenum, 1988, s. 9.

⁵³ ŠEDIVÝ, V., VÁLKOVÁ, H. *Lidé, alkohol, drogy.* Praha: Naše vojsko, 1988, s. 13.

a době, během které byl vypit, tělesné váze, rychlosti metabolismu, pohlaví a také na momentální duševní a tělesné kondici.

Z medicínského hlediska se obvykle rozlišuje úzus, který znamená požívání alkoholu u dospělých při různých společenských událostech, jako doplněk jídla v příhodném čase. Nikoliv tedy v práci nebo před řízením automobilu. Je užíván v takových dávkách, které nemají podstatnější vliv na psychickou a fyzickou činnost člověka. Dalším stupněm je abúzus, který je již charakterizován jako nadměrné užívání. Jedinec tedy konzumuje větší dávky a mnohem častěji, než je v populaci běžné, a může vést případně až k opilosti.

4.2.3 Historie a vztah člověka k alkoholu

Alkohol provází člověka od nepaměti a je starý jako kultura sama. Můžeme vycházet z toho, že *„člověk měl odjakživa zájem na tom, aby nad prosté udržení své existence si své bytí ulehčil a zkrásnil, resp. z nevlídné reality uprchl alespoň občas do třpytného světa snů a fantazie. K tomu využíval vlastností určitých rostlin právě tak, jako uměle získaných substancí, které se naučil v průběhu tisíciletí vyrábět.“*⁵⁴

Na různé účely používaly alkohol všechny známé národy starověku. Jako nejstarší a nejrozšířenější droga fascinuje odedávna šamany a kněze nejrůznějších kultů, myslitele, umělce i prostý lid. Je zřejmé, že alkohol měl zpočátku rituální charakter, užíval se v náboženství, při různých obřadech, magických úkonech či oslavách na počest bohů, k vyvolávání zrakových a sluchových halucinací. Zřejmě první surovinou, z níž se vyráběl požitelný etanol, byl med. Egypťané vyráběli nápoje podobné vínu také z datlí a fíků. Řekové a Římané konzumovali víno zcela běžně a ve velké míře, v Mezopotámii a Egyptě bylo vnímáno jako nápoj vyvolených. V dnešní době je alkohol považován za cosi moderního, jakýsi trend a ve společnosti je tolerovaný.

*„Lidi, kteří požívají alkoholické nápoje, můžeme rozdělit do čtyř skupin podle toho, co od těchto nápojů žádají: do skupiny abstinentů, konzumentů, pijáků a do skupiny osob závislých na alkoholu.“*⁵⁵

---

⁵⁴ GÖHLERT, F., KÜHN, F. *Od návyku k závislosti: toxikomanie, drogy: účinky a terapie*. Praha: Ikar, 2001, s. 16.

⁵⁵ SKÁLA, J. *...až na dno!? : fakta o alkoholu a jiných návykových látkách: zneužívání a závislost*. Praha: Avicenum, 1988, s. 6.

Abstinents – alkohol odmítá, vůbec ho nepije. Společností bývají často nepochopeni a stávají se terčem posměchu. Abstinentem se může nazývat člověk, který nepožil alkoholický nápoj po dobu tří let.

Konzument – nepije alkohol pro jeho účinky, ale pro chuť. Nečiní mu problémy abstinovat. Je to většina lidí pijících alkohol příležitostně. Do této skupiny patří malé procento mužů, značné procento žen a v neposlední řadě značné procento dospívajících.

Piják – lidí spadajících do této skupiny jsou plná restaurační zařízení. Alkohol pijí hlavně pro jeho krátkodobé antidepresivní účinky, lepší náladu a pocit uvolnění od starostí a problémů. Pokud musí, nebo chtějí, jsou schopni abstinovat.

Alkoholik – je osoba zcela závislá na alkoholu. Nerozlišuje druh nápoje, ale procento v něm obsažené. Alkoholik má plně vytvořenou závislost, nedokáže se již bez alkoholu obejít a není schopný sebekontroly. Nemá-li přístup k alkoholu, objevují se abstinenční příznaky, kdy trpí fyzicky i psychicky, dostavuje se úzkost, dezorientace či delirium tremens, což je stav doprovázený halucinacemi.

4.2.4 Alkohol a děti

Alkohol, stejně jako jiné drogy, je pro děti a mladistvé mnohem nebezpečnější než pro dospělé. *„Závislosti na návykových látkách u dětí a mládeže se vytváří podstatně rychleji - to, k čemu potřebuje dospělý často roky nebo desítky let, stihne dospívající i řádově během měsíců.“*⁵⁶ Jejich játra, doposud nezralá, nejsou schopná odbourávat alkohol v takové míře jako u dospělých, také mají mnohem nižší hmotnost, a proto se u nich návyk vytváří mnohem rychleji.

V běžné civilizované společnosti bývá zvykem děti a mladistvé před alkoholem chránit. V České republice byla stanovena věková hranice 18 let. Vědomí nezákonného činu však mnohé mladistvé bohužel neodradí. Tento problém se stal akutním, jeho podněty se prohlubují a situace se stále zhoršuje. Ze statistik vyplývá, že věková hranice první zkušenosti s alkoholem každým rokem klesá. Není ani překvapením, že tímto prvním okamžikem jsou často rodinné oslavy, a děti ochutnají alkohol přímo z rukou samotných rodičů či příbuzných. Dítě tak získává pocit dospělejšího a svobodnějšího jednání. Česká společnost je vůči pití

---

⁵⁶ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2011, s. 52.

alkoholu velmi tolerantní a tyto pokřivené normy utváří postoje dětí a mladistvých. Ti velmi rychle pití přijímají jako normální či společensky schvalovanou součást sociálních kontaktů a téměř neodmyslitelnou součást zábav, oslav a setkání. Pro dospívající je velmi důležitá také skupina vrstevníků, která jim může pomoci se alkoholem a drogám vyhnout, nebo v opačném případě představuje nebezpečí.

Konzumace alkoholu mezi dětmi je v posledních letech velmi rozšířená, a že se jedná o závažný problém, dokazují i výzkumy. Z evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD)⁵⁷ z roku 2011 vyplývá, že alkohol pilo v životě téměř 98 % dotázaných, přibližně 60 % lze považovat za pravidelné konzumenty. Pravidelnou konzumaci piva uvedlo 26 % dotázaných, vína 9 %, alkopops⁵⁸ 10 % a více než 15 % dotázaných pravidelně konzumuje destiláty. U chlapců vzrostl výskyt pravidelného pití piva a destilátů, u děvčat vína a destilátů. Od roku 1995, kdy byl poprvé proveden výzkum, vzrostl podíl častých konzumentů všech typů alkoholových nápojů. Mezi studenty byl dále zjišťován způsob obstarávání alkoholu. 61 % dotázaných si ho koupilo v běžném supermarketu a více než 77 % uvedlo konzumaci alkoholu v restauraci, baru či na diskotéce.

Alkohol se stal, jako legální droga, součástí naší kultury a je nejběžnější a nejrozšířenější drogou. Přejít od požívání alkoholu k jeho zneužívání je často pozvolný a nenápadný. Mnoho z nás si ani neuvědomuje, jak je nadužívání alkoholu škodlivé nejen pro samotného pijáka, ale i pro jeho rodinu, okolí, sociální vztahy a pro celou společnost. Rodiny, které zažívají takový problém, jsou méně stabilní, křehké, více zranitelné a náchylné k poškození. Dětství prožité v takové rodině může znamenat léta naplněná strádáním.

---

⁵⁷ Mezinárodní projekt ESPAD je největší celoevropskou studií zaměřenou na zjištění rozsahu užívání návykových látek u dospívajících. Projekt je realizován každé 4 roky od roku 1995. Hlavním cílem je podat přehled o rozsahu užívání legálních a nelegálních drog mezi mládeží a porovnat je s ostatními evropskými zeměmi. Cílovou skupinou jsou mladiství ve věku 16 let – tedy převážně studenti prvních ročníků středních škol.

⁵⁸ Alkopops, tj. limonády s obsahem alkoholu.

4.2.5 Kateřina Havlová - Maminko, prosím tě, nepij!

Autorka Kateřina Havlová⁵⁹ zpracovala ve své prvotině „Maminko, prosím tě, nepij“ téma, s nímž má osobní zkušenost: život dítěte u rodičů závislých na alkoholu. Knihu sepsala jako vzpomínky na své smutné a bolestné dětství.

Třináctiletá Darja, žákyně osmého ročníku, žije se svými rodiči, kteří se postupem času stávají více a více závislými na alkoholu. Darja je chytrá, ale velmi introvertní dívka, nemá žádné přátele, i když po nich touží, cítí se být jiná než ostatní a také jí to okolí dává i najevo. „*No ta holka vod těch vožralejch lampasáků.*“⁶⁰ Jedinou její zálibu je pomáhat strýčkovi na statku, kde se může s láskou starat o zvířata a zapomenout tak na všechny problémy, smutek a prázdnotu. „*Darja neměla moc důvodů, aby byla šťastné dítě, přesto jim ve svých možnostech byla. Měla svůj vlastní svět. Koně, krávy a psy. Vily, skřítky a hejkaly. Měla své hory. Její dětská dušička byla zkoušena mnoha těžkými životními zkouškami, přesto se snažila být dobrá a pokud možno nejlepší. Sice nedokázala jít za úspěchem s vytrvalostí, ale byla obdarována darem zvládat mnoho věcí bez větších obtíží.*“⁶¹ Láskyplně pečuje i o svého psa Čerta, který se stal jejím jediným opravdovým kamarádem. Denně vidí své rodiče opilé, poslouchá jejich hádky, kdy se navzájem ponižují a nevyhýbají se ani vulgárním slovům. I samotná Darja na ně občas v zoufalství sprostě křičí. I když tahle slova z úst třináctileté dívky vyznívají zvláště, v této situaci je to více než pochopitelné. Často se posilnění rodiče při hádkách fyzicky napadali a ne jednou se stalo, že otec zbil i samotnou Darju.

„Tohle všechno Darja bojácně pozorovala ze své postele, ale ve chvíli, kdy viděla, jak otec mlátí maminku hlava nehlava, opadl strach a vztek jí dodal sílu, vyrazila rovnou na tátu.

Skočila mu na záda a začala do něj tlouct pěstičkami. Otec zavrával, ale udržel se na nohou, vycouval z kuchyně do chodby, pustil maminčiny vlasy a snažil se setřást Darju. Když se mu to nepodařilo, plnou silou s Darjou praštil o zeď. Darja se ho pustila a sesunula se k zemi, připadala si jako by ji přeběhl kuň. Otec se chtěl otočit a uhodit ji, ale v tom dostal přesně mířenou, přímou ránu od maminky. Darja mezitím prolezla za maminku a zvedla se. Když se otec napřáhl, že matku uhodí, Darja ji stáhla k sobě a otec bouchl do zdi.

---

⁵⁹ O autorce nejsou dostupné informace na žádných literárních serverech ani příručkách. Pouze na přebalu knihy je uvedeno, že autorka je narozena roku 1977 a ve své knize zpracovává osobně prožité téma alkoholismu rodičů.

⁶⁰ HAVLOVÁ, K. *Maminko, prosím tě, nepij*. Praha: Andrej Šťastný, 2004, s. 12.

⁶¹ Tamtéž, s. 52.

Zaklel, ale boj nevzdal. Jeho vztek se stále soustředil na maminku. Darja toho využila a dala mu pořádnou ránu do boku, trefila se do žeber, potom spojila obě ruce v pěst a praštila ho vši silou do zad. Maminka bitvu ukončila dobře mířenou ranou do obličeje. Otec zavrával a sesunul se k zemi. [...] Maminka se na Darju podívala, utřela jí potůček krve, který si razil cestu od nosu do pusy. Vzala ji za ramena a vedla ji do kuchyně, aby si mohly ošetřit rány. Obě připomínaly veterány z války, samý šrám, boule a krev.“⁶²

Darja neustále obviňuje sebe samu, že se vše děje kvůli ní. Zmítá se mezi láskou a nenávistí k oběma. Po celou dobu se staví spíše na stranu matky, má k ní silnou citovou vazbu. Možná i z toho důvodu, že otec má milenkou přezdívanou Rumělka, kterou si otec neváhal přivést domů, když se matka ocitla v nemocnici. Darja otcovu přítelkyni nenávidí a nebojí se jí postavit na odpor. Dny, kdy je maminka střízlivá, jsou stále vzácnější a její závislost vrcholí deliriem tremens neboli alkoholovou psychózou a následným rozkladem její osobnosti. Darja nesouhlasí s pitím oběma rodičů a hlavně matce se snaží neustále domlouvat.

„Maminko, prosím tě, nepij! Jestli nás máš alespoň trochu ráda, nepij! Pan doktor říkal, že můžeš umřít, ale taky ne, když už nebudeš pít. Darjin hlas byl zoufalý, nevěděla, jak maminku donutit, aby to brala vážně. [...] V nemocnici jsi mi to slíbila. Nechci jinou mámu, mám tebe a ty nesmíš zemřít. Slibuješ a potom to nesplníš? Jsou takový všichni dospělci? Jestli jo, tak na to seru, nechci bejt dospělá! Nechci toho moc, chci jenom, abys už nepila a žila. Chci, abys neumřela,“ vzlykala a trásla se vzteky. *Její hlas se pomalu uklidňoval, teď zněl prosebně: „Maminko, prosím tě, nepij.“*“⁶³

Dalším krutým okamžikem v jejím životě bylo surové znásilnění traktoristou ze statku, kdy se Darja probouzí ze ztráty vědomí ve vlastních výkalech, přivázaná k tyči v nějaké chatrči u lesa. Absolutně netuší, kde je, jak dlouho zde leží, co je za den. Špinavá, ponížená, plná podlitin a psychicky vyčerpaná se vrací domů, kde zjišťuje, že byla pryč celé tři dny. Velmi smutné je, že se po ní nikdo po celou tu dobu nesháněl. A až neuvěřitelně působí, že otec uvěřil vymyšlené historce, že několikrát spadla z koně.

*„Co bude dál? Co má dělat, mlčet, nebo mluvit? Jak se před ním ochránit? Co když přijde znovu? Co když si ji najde a zabije ji? Co když otec zjistí, že nebyla u strýce? Co když jí zahlédne svlečenou? Co když to na ní je poznat? Co když se to dozví maminka a přitíží se jí? Co když na to přijdou ve škole a nechají ji zavřít do pastáku?...“*⁶⁴ Bezmocná Darja, která nenachází porozumění, bojí se a neví, jak dále žít, zanechá rodičům dopis a pokouší se

⁶² HAVLOVÁ, K. *Maminko, prosím tě, nepij*. Praha: Andrej Šťastný, 2004, s. 58-59.

⁶³ Tamtéž, s. 52-53.

⁶⁴ Tamtéž, s. 149-150.

o sebevraždu. „*Otevřela dlaň, žiletka tam ležela, připravená k činu, připravená ukončit její trápení. Chvilí se na ni dívala. Najednou jako by ztratila tu sílu udělat to. Ale žiletka ji vyzývala, lákala tam, do jiného světa. Byl to velký boj. Ve své podstatě to Darja udělat asi nechtěla, spíše chtěla demonstrativně upozornit, že není něco v pořádku. Nakonec žiletku uchopila do pravé ruky a jemně přejela přes zápěstí levé ruky.*“⁶⁵ Na poslední chvíli Darju našel a zachránil voják, který jí řekl: „*Ak sa ti prihodilo čokoľvek, si pitomá, ak to chceš ukončiť. Nevieš, čo ťa čaká pekného....*“⁶⁶ Věta dodávala Darji naději a opakovala si ji vždy, když se cítila na dně.

I přes všechny osudové rány a hrůzy, které hlavní hrdinka zažila, v sobě dokázala najít sílu všemu se postavit a žít podle svých představ. V závěrečné kapitole, situované do období o deset let později, si autorka promítá události, které se za tu dobu staly. Darja, která i přes dysfunkční rodinné prostředí ve škole prospívala, byla přijata na zemědělskou školu do Plzně. Je pochopitelné, že chtěla co nejdále od domova. I když měla ve škole nejprve problémy, školu dostudovala s vyznamenáním. Ve svých devatenácti letech se vdala, avšak brzo poté i rozvedla, protože vztah jí začal až příliš často připomínat její dětství a velice často měla pocit, že alkohol, kamarádi a hospoda jsou pro manžela důležitější než ona samotná. Nějakou dobu pobývala v psychiatrické léčebně a opět začínala od nuly. Ze strachu z mužů se plně oddala práci, která jí nahrazovala neexistující osobní život. O několik let později Darja otěhotněla, těší se na své dítě, ale zároveň ji mrzí, že ho nebude nikdy moci ukázat své matce. Ta umírá, neboť její tělo už neuneslo nápor alkoholu. Od té doby, kdy odešla Darja z domova, nebyla až na výjimky s matkou v kontaktu. Teď si to samozřejmě vyčítala, ale zároveň si mnoho věcí uvědomila. Měla teď možnost zastavit se, ohlédnout a zrekapitulovat svůj nelehký život. Velmi si vážila toho velkého daru, jímž jí byla vlastní dcera. Proslýchá se, že děti alkoholiků buď samy propadnou závislosti, nebo mají k pití doživotní odpor, jako se tomu stalo u Darji. Po mamčině smrti se alkoholu nedotkla a také ztratila soucit s lidmi pod vlivem alkoholu. Je to zcela pochopitelné, vždyť právě alkohol poznamenal její život tím nejkrutějším způsobem a vzal jí její milovanou osobu.

Dítě, které prožilo dětství v rodině pijáků, „*může zažít různé formy zanedbávání a cítit se opuštěno oběma rodiči: může mít strach, že pijící rodič zemře, nebo že nepijící rodič opustí rodinu, může se u něj projevit snížená schopnost vytvářet a udržet přátelství, může se stát obětí verbální nebo fyzické agrese, svědkem konfliktů, možná násilných konfliktů mezi jeho*

---

⁶⁵ HAVLOVÁ, K. *Maminko, prosím tě, nepij*. Praha: Andrej Šťastný, 2004, s. 155-156.

⁶⁶ Tamtéž, s. 161.

rodiči a může zažít rozpad rodiny.“⁶⁷ Tohle všechno si na vlastní kůži prožila i hlavní hrdinka analyzované knihy. Každé dítě potřebuje k vývoji dostatek volnosti a podnětů, musí od rodiny cítit lásku, blízkost a jistotu, že je druhými milováno. V rodině alkoholiků k ničemu takovému nedochází, a proto je vývoj dítěte silně narušen.

Alkoholismus u žen byl kdysi považován za něco výjimečného. V současné době problémy s alkoholem u žen stoupají. Vůči ženám alkoholičkám je společnost méně tolerantní, pohlíží na ně jinak než na závislé muže, zejména z toho důvodu, že matka zastává v rodině to nejdůležitější místo. „*Závislost ženy přináší víc obětí a v podstatě ničí celý rodinný systém a jeho jednotlivé členy, přináší do rodiny víc problémů a rodina takové ženy je celkově víc narušena a víc trpí, než při alkoholové závislosti otce.*“⁶⁸ U žen se závislost rozvíjí podstatně kratší dobu a stačí menší dávky alkoholu, než je tomu u mužů. Obecně lze říci, že alkoholu častěji propadnou ženy, jejichž partner je také závislým, jak tomu bylo i v analyzované knize. Dalším častým důvodem, kdy dochází k rozvoji alkoholismu, je ekonomická situace. Matka dětí zůstane sama, nemá mužskou oporou a hledá tak útěchu jinde, často právě v alkoholu. Naopak i ženy úspěšné a samostatné propadají často této závislosti. A v neposlední řadě může být příčinou i tzv. syndrom prázdného hnízda, což je stav, kdy děti odchází z domova, stávají se samostatnými.

Děti, které žijí se závislou matkou, ji navzdory všemu pořád milují, snaží se jí pomoci a zůstávají vůči ní loajální. Často se ale za situaci doma stydí, nikomu se nesvěří a dostávají se tak do sociální izolace. Mezi spolužáky může být proto vnímáno jako apatické, nekamarádkské, výbušné či nevypočitatelné, může trpět řadou psychických potíží a také být znevýhodněné při uplatnění a prosazení se v životě. Mnoho dětí má zkušenost se závislostí rodičů na alkoholu, proto by jim tato publikace mohla sloužit jako prostředek pro vyrovnání se s touto krizovou situací.

---

⁶⁷ CSÉMY, L., NEŠPOR, K., SOVINOVÁ, H. *Problémy s alkoholem v rodině: zpráva pro Evropskou unii*. Praha: Státní zdravotní ústav, 2001, s. 24.

⁶⁸ MAXIANOVÁ, D. Psychologické aspekty alkoholové závislosti u žen. *Alkoholismus a drogové závislosti*, 1999, roč. 34, č. 3, s. 180-187. ISSN 0862-0350.

5 Netolismus, netomanie – závislost na internetu

5.1 Netolismus

Problematika internetu je v současné době velmi aktuálním tématem a stále více teenagerů a dětí propadá tomuto kouzlu. Původně měl internet ryze vojenský účel – spojovat americké bunkry po atomové válce a jeho pomocí měla být organizována vláda.⁶⁹ V současnosti se díky svým téměř neomezeným možnostem dostal mezi každodenní činnosti milionů lidí. Slouží jak k práci, k odpočinku, usnadňuje komunikaci mezi lidmi, umožňuje nakupování z pohodlí domova. Užívání internetu může být pro člověka prospěšné, avšak může s sebou nést i určité riziko závislosti.

Netomanie neboli netolismus, nejnovější patologický jev, je chorobná závislost na internetu ve všech formách – na hraní počítačových her, sociálních sítí, chatování, sledování e-mailů. V širším pojetí zahrnuje také závislost na virtuálních drogách, kam lze zařadit mobilní telefon či televizi. Určit hranici mezi závislostí a koníčkem je velmi obtížné z toho důvodu, že zde nevzniká fyzická závislost, ale psychická. Člověk, který je stížen netomanií, tráví u internetu nadměrné množství času bez jakéhokoli cíle. Závislost se navenek projevuje nutkavou potřebou prohlížet sociální sítě, burzy, online aukce, e-mailovou adresu, bez cíle listovat nabídkami jednotlivých serverů. Myšlení člověka se neustále soustřeďuje na počítač a internet, v důsledku toho pak ztrácí zájem o své okolí a často omezuje činnosti, které ho dříve uspokojovaly. Pokud není uživatel internetu navíc spokojen i s reálnými vztahy, hrozí nebezpečí, že před nimi bude ty virtuální upřednostňovat, protože ho prožitkově obohacují více. Podstatu netomanie lze spatřovat v tom, že většina takto závislých nepotřebuje naplnit své představy a ambice v reálném světě a často jim stačí jen virtuální prožitek. Internet tak nabízí uživateli bezpečnou virtuální realitu, ve které se může pohybovat, což je navíc posíleno i poměrně vysokým stupněm anonymity.

---

⁶⁹ POKORNÝ, V. TELCOVÁ, J. TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003, s. 117.

5.2 Fenomén Facebook

Facebook je v současné době nejrozšířenější sociální síť na světě. Byl založen v únoru 2004 Markem Zuckerbergem, studentem Harvardské univerzity. V prvotní fázi sloužil pro lepší seznámení harvardských studentů. Během několika měsíců získal takovou popularitu, že o připojení zažádaly další univerzity. Původně skromný projekt se stal dostupný všem s univerzitní adresou. S rostoucím věhlasem, který Facebook provázal, se dalo očekávat jeho zpřístupnění veřejnosti. Od 11. srpna 2006 se stal dostupný každému uživateli staršímu třinácti let. K přihlášení do sítě je třeba zadat jen funkční e-mail. Veškeré informace, které Facebook může využívat, poskytuje sám uživatel. Při zakládání profilu se Facebook ptá například na informace o vzdělání, vztazích, zaměstnání a spoustu dalšího a je jen na samotném uživateli, co všechno vyplní. Po odsouhlasení podmínek a potvrzení registrace v emailu je proces vytváření facebookové stránky dokončen. *„Na Facebooku může člověk přijímat přátele a prohlížet si jejich profily, stát se členem skupin lidí s podobnými zájmy či názory, aktualizovat svůj status, založit si fotoalbum, vyvěsit video, zveřejnit odkazy na zajímavé články, stát se fanouškem svých oblíbených míst, lidí či podniků, stahovat si různé aplikace a mít např. Facebook v mobilu, organizovat akce a zvat na ně lidi, hrát hry a provozovat mnoho dalších aktivit.“*⁷⁰

Tak jako všechno má svoje výhody a nevýhody, není tomu ani u Facebooku jinak. Největším pozitivem je možnost být v kontaktu s lidmi a kamarády po celém světě. Dobrou funkcí je také vytvoření události, na kterou můžeme pozvat naše přátele. Ti buď pozvání přijmou, nebo mohou na zdi události diskutovat a psát různé připomínky. Mnozí jistě ocení upozornění na nadcházející narozeniny či chat, který nám často slouží místo posílání běžných textových zpráv. Je všeobecně známé, že síť zasahuje do soukromí. Všechny uveřejněné fotky, názory, kontakty jsou přístupné všem, které jsme označili za své přátele. Další velké riziko spočívá v tom, že není nikdy jisté, zda uvedený profil patří skutečně té osobě, za kterou se uživatel vydává. Vytváření falešných identit tak může mít značně neblahý dopad.

---

⁷⁰ HULANOVÁ, L. Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality. Praha: Triton, 2012, s. 217.

5.3 Petra Braunová – Klub radostí všedního dne

Právě další kniha *Klub radostí všedního dne* výše zmíněné autorky Petry Braunové se falešnou identitou na Facebooku zabývá. Tento psychologický román s prvky thrilleru vypráví o tom, že sociální síť může být pro mládež stejně přitažlivá jako nebezpečná.

Hlavní hrdinkou je problematická Monika, která vyrůstala v neutěšeném rodinném prostředí. Na osudu prababičky, babičky a matky se autorka snaží vylíčit, proč se z Moniky stala nevyrovnaná osobnost, která má pokřivené vztahy s lidmi ve svém okolí. S rodiči nevycházela, vychovávali ji prarodiče, jejichž psychiku krutě poznamenala válka. To vše se na Monice podepsalo a způsobilo, že se z ní stala narušená osobnost, která svá traumata z dětství nepřímo „vracela“ svému okolí. Monika si vymýšlí, intrikuje a vytváří kolem sebe atmosféru strachu. Vše vrcholí, když si na Facebooku založí profily pod falešnými jmény (někdy vystupuje jako žena, jindy jako muž) a zjistí, že může právě prostřednictvím této sociální sítě ovládat životy druhých lidí. Zakládá fiktivní virtuální skupinu Klub radostí všedního dne, která má během krátkého času několik set příznivců. Úkolem členů je, aby každý den napsali jeden pozitivní zážitek či zprávu ze svého dne. Monika je nadšená z úspěšnosti skupiny a prostřednictvím příspěvků, které ji nějak zaujmou, sleduje životy určitých lidí. Na osudu těchto hrdinů vidíme, jak se postupem času stávají závislými na sociální síti a virtuální realitě. Monika, která vystupuje pod fiktivním profilem, plánuje sraz přátel tohoto klubu, kam pozve jenom pár vyvolených.

„Lenka roztřeseně dveře zavřela. Tohle není filmový horor, to je skutečnost a jde jí o život. Okamžitě pochopila, co jí celou dobu instinkt našeptával. Sylvie je nebezpečná. Pokud je Martin v domě, není živý. Dokonalá past! [...]

„Přijede sem ještě někdo?“

Monika přikývla.

„Ano. Zítří ráno.“

„Určitě?“

„Ano. Ale nemusíš na nikoho čekat, hned ráno tě odvezu.“

„Přisáháš, že někdo přijede?“

„Přisáhám!“

„Přisáháš?“ Lenka nasucho polkla. „Víš někdo, že jsem tady?“

Třásl se jí rty. Vyslovovala s obtížemi.

Monika zakroutila hlavou. Z otevřených dveří do chodby šla zima, naskákala jí husí kůže. Je čas to divadlo rázně ukončit.

„Leni, uklidni se. Ráda ti všechno vysvětlím... Poslouchej, já jsem si Martina Hlávku vymyslela!“

Lence zacvakaly zuby. Prudce jí zalehlo v uších.

„Vymyslela jsem si ho, rozumíš? Nikdy neexistoval!“

Lenka prudce zavrtěla hlavou. Nepříjemného pocitu v uších se nezbavila.

„Jsme v tomhle domě úplně samy?“

„Lenko! Nešil. Jsme tu úplně samy. Martin Hlávka nikdy neexistoval. Lhala jsem ti. Psala jsem ti za něj!“

Lenka na ni hleděla s otevřenou pusou a nechápavě svraštělým obočím.

„Rozumíš, že jsem si ho vymyslela?“

Lenka se nedokázala vzpamatovat. Může si někdo vymyslet auto v garáži i mobil s jejím číslem?“⁷¹

Situace se jí však vymkne z rukou, ztrácí kontrolu nad sebou i svým okolím. Virtuální svět a její moc nad ostatními ji pohltí, hranice mezi fantazií a skutečností se stírá.

Příběh je od samého začátku velmi čtivý, tempo se zrychluje a napětí stupňuje. Vnímáme, jak se realita vymyká kontrole protagonistů románu. Z intenzivního psychologického rámce syžetu, který čtenáře pohlcuje, se vysvobodí až v závěru, který graduje k šokujícímu zjištění, že jedna z hlavních postav umírá.

V úvodu knihy autorka uvádí větu, která má význam a sílu motta: Testováno na lidech. Sama spisovatelka totiž čerpá z vlastní zkušenosti. Založila na Facebooku fiktivní skupinu, vystupovala pod fiktivními profily a bylo pro ni velmi překvapující, jak je snadné a lehké ovlivnit určité jedince. Smutnou realitou je, že se za těmito jedinci často skrývají snadno zmanipulovatelné, emocionálně křehké děti, přičemž „přidání si na věku“ není jedinou slabou stránkou jejich osobnosti.

Kniha rozprostírá jeden velký příběh života ve virtuální realitě, varuje před zneužíváním médií, různými druhy manipulace. Současně nastavuje zrcadlo lidem a společnosti, poukazuje na škodlivost života, který opomíjí skutečné lidské kontakty a osobní komunikaci.

---

⁷¹ BRAUNOVÁ, P. *Klub radostí dnešního dne*. Praha: Plus, 2011, s. 260-261.

Příběh se dá interpretovat a vnitřně zpracovat mnoha různými způsoby, nabádá k zamyšlení. Publikace je sice určena pro dospělé čtenáře, ale mladistvým, kteří se na Facebooku dennodenně pohybují, slouží jako jisté varování.

6 Šikana

6.1 Definice pojmu šikana

Šikana je zařazována mezi ty sociálně patologické jevy, které jsou stále více středem pozornosti a zasahují širší kategorie obyvatelstva. Je to komplexní problém pedagogický, psychologický, sociologický a především mravní. Zahrnuje nejrůznější prvky ubližování, zejména vydírání, omezování osobní svobody, ubližování na zdraví. Můžeme se s ní setkat v odlišných situacích, rozmanitých podobách a kontextech u různých věkových skupin. Žádnou výjimkou není šikana v rodině, na pracovišti či v domovech důchodců. Poprvé byla odborníky použita k popisu specificky deformovaných vztahů v prostředí armády.

„Slovo šikana pochází z francouzského výrazu „chicane“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, pronásledování a opakované vyžadování nesmyslné činnosti. U nás je tento význam ponejvíce spojován s ponižováním, vydíráním a zneužíváním moci u lidí v uzavřených institucích s autoritativním režimem, ve kterých je přísně strukturovaná komunita, tj. v armádě, ve věznicích nebo ve výchovných ústavech.“⁷²

V Akademickém slovníku cizích slov je vymezen termín šikanovat jako *„pronásledovat, záměrně zbytečně obtěžovat, nespravedlivě obviňovat, trestat, kárat, šikanovat podřízené, byrokratické šikanování, šikanování mladších vojáků staršími.“⁷³*

Nejvíce rozšířená je definice uvedená v Metodickém pokynu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy *„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky např. v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování.“⁷⁴*

---

⁷² VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 104.

⁷³ KRAUS, J. PETRÁČKOVÁ, V. a kol. *Akademický slovník cizích slov – II. díl*. Praha: Academia, 1995, s. 732.

⁷⁴ MŠMT ČR. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [online]. [cit. 29. 1. 2014].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>

Je zřejmé, že obsah pojmu šikana není jednoznačně uchopitelný definicí. V podstatě se tedy jedná o záměrnou agresi, zlomyslné obtěžování, pronásledování, týrání, které může mít bezpočet podob a vyznačuje se dvěma základními znaky: opakované ubližování, které je uskutečňováno bez ohledu na věk, pohlaví či povolání, a výrazná asymetrie sil. Nemusí se jednat pouze o převahu fyzických sil, ale také převahu z hlediska sociální role a statutu v rámci skupiny či o převahu v možnostech manipulace a vydírání. Ačkoliv se většinou uvádí, že jde o opakované ubližování, lze za šikanu považovat i jednorázový akt. Především, jedná-li se o krutý a brutální čin.

Psychologickým výzkumem šikany se začali v sedmdesátých letech minulého století zabývat vědci ve skandinávských zemích, a to zejména s výskytem agrese ve školním prostředí a školní šikany mezi žáky. Postupně na tyto snahy navazovali odborníci v dalších státech. U nás se o této problematice začalo otevřeně psát a hovořit teprve v devadesátých letech, a to především díky Petru Příhodovi, „*který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, protože to bylo tabu.*“⁷⁵ Pojmenovat věc pravým jménem a podrobit ji výzkumu bylo do roku 1989 velmi těžké. Nemohlo se totiž připustit, že by se něco takového na socialistických školách vyskytovalo. Ačkoliv se tedy šikana vyskytovala v českém prostředí již dávno, tento pojem se začal užívat teprve před několika lety.

V druhé polovině roku 2001 proběhl celonárodní výzkum výskytu šikanování na ZŠ, ze kterého vyplynulo, že je v ČR šikanováno přibližně 41 % žáků. Výsledek koresponduje s mezinárodním výzkumem, který v roce 1999 provedli naši přední výzkumníci z oblasti zdravotnictví: Rážová, Czemy, Provazníková, Sovinová a zjistili, že obětí šikany se stává přibližně 36,8 % žáků. Z dotazníkového šetření provedené sdružením Aisis v roce 2005 na základních školách, vyplývá, že nejčastější formou šikany, kterou ve třídě zažívají více než dvě třetiny šikanovaných dětí, jsou posmívání, pomluvy a nadávky. Fyzickou šikanou (fackování, kopání či rány pěstí) trpí nejméně každý desátý šikanovaný. 21 % dětí je šikanováno každý den, 25 % každý týden. Nejčastěji je agresor jeden (34 %), či dva (24 %) a častěji šikanují chlapci (68 %). Šikana se vyskytuje v obdobné míře jak ve třídě, tak i ve škole. Ve čtvrtině případů šikanovanému pomohla třídní učitelka či kamarádi (shodně 25 %),

---

⁷⁵ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995, s. 25.

pomoc rodičů přišla v 12 %, v 21 % nepomohl nikdo. Šikanovaní žáci se nejčastěji svěřují kamarádům (45 %) a rodičům (39 %).⁷⁶

6.2 Školní šikana

V současné době je šikana považována za nejzávažnější negativní jev současného školství. Šikanování žáka jeho spolužáky není ničím novým. Dětská agresivita je celosvětový problém a její prevence a řešení se ve vyspělých státech stává předmětem výzkumných prací týmů psychologů a speciálních pedagogů.⁷⁷ Je to problém, který ohrožuje fyzické i duševní zdraví mladého člověka a má vážné dopady i na klima tříd a škol. Ve své zárodečné formě se šikanování vyskytuje prakticky na všech školách. K nerespektování a porušování pravidel, projevům nekázně dochází ve všech typech škol i školských zařízeních.

Nejčastěji k šikaně dochází někde v ústraní, jako v šatně, na záchodech. Velmi často se však týrání spolužáka odehrává ve třídě, za přítomnosti většiny spolužáků. Ti se nepostaví na stranu oběti z lhostejnosti, ze strachu nebo proto, že šikanovaným žákem je někdo nesympatický, outsider. Často se část třídy dokonce i šikanou baví a obraz mnohdy doplňuje „hlídka“ u dveří, která dá včas signál, že se blíží učitel. Alarmujícími znaky dnešního šikanování ve školách je především snižování věkové hranice pachatelů šikany, větší bezohlednost a brutalita. Také není žádnou výjimkou, že se i samotní učitelé z důvodu oslabené autority dostávají do postavení, kdy připomínají oběť. *„Že je šikana – spolu s jinými formami agrese a násilí – v současné škole značně rozšířená, to má ještě další očividné příčiny: nadměrná feminizace učitelstva, mezery ve vzdělání pedagogů, oslabený vliv rodiny, počítačové hry s brutálním obsahem, prezentace násilí v médiích, spojená často s oslavou těch, kteří se ho dopouštějí, ideologie „ostrých loktů“, kdy se cení úspěch a bohatství. [...] Nejde o izolovanou „vadu na kráse“ současné společnosti, nýbrž o jeden z projevů něčeho hlubšího, jakési nemoci doby, které se teprve pokoušíme porozumět, abychom proti ní mohli úspěšně bojovat.“*⁷⁸

⁷⁶ Minimalizace šikany. Informační portál o šikaně na školách. [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/media-o-sikane/141-nestaci-privrit-oci>

⁷⁷ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, s. 13.

⁷⁸ ŘÍČAN, P. JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010, s. 17.

6.3 Signály šikany

„Podstatnou vlastností šikany je skrytost. Ta je dána tím, že často odhalení zejména pokročilé šikany brání z rozličných důvodů a pohnutek všichni účastníci vyšetřování včetně oběti. Z tohoto důvodu je důležité umět rozpoznat přímé a nepřímé signály šikany:“⁷⁹

Přímé signály:

- úmyslné ponižování, kritizování, zesměšňování,
- omezování osobní svobody, nucení plnit příkazy ostatních,
- žák je fyzicky atakován.

Nepřímé signály:

- záškoláctví, zhoršení prospěchu, pozdní návraty ze školy,
- žák je osamocený, vyhýbá se šatnám, záchodům, vyhledává blízkost učitelů,
- dítěti nestačí kapesné, drobné krádeže,
- psychosomatické potíže, ustrašené vystupování, sebepoškozování.

Alarmující signály:

- učitel se stane svědkem šikany,
- škola je informována od rodičů žáka,
- samotná oběť nahlásí šikanu.

Protože se v práci věnujeme hlavně školní šikaně, uvedeme i příklady signálů šikany ve třídě.

- Posmívání, ponižování, veřejné nadávání při sebemenším nezdaru,
- oběť se nemůže soustředit,
- nikdo s žákem nechce pracovat při skupinové práci,
- žák se bojí odpovídat na otázky, odpovídá „nevím“, obává se jít k tabuli,
- oběti je záměrně špatně napovídáno a celá třída se baví na její účet,
- žák bývá duchem nepřítomen, na oslovení učitelem reaguje úlekem.

---

⁷⁹ MŠMT ČR. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [online]. [cit. 29. 1. 2014].
Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>

Poznat, že je dítě ve škole šikanováno, není mnohdy snadné. Zdánlivá nenápadnost v začátcích může vést k přehlížení, zejména proto je důležité všimnout si varovných signálů, které se u oběti vyskytují.

6.4 Aktéři šikany

Agresor

„Agresor, ten, kdo se aktivně zúčastní šikany, zvláště ten, který ji začíná a vede (iniciátor), skutečně má určité typické vlastnosti.“⁸⁰ Znalost pravděpodobných vlastností může pomoci odhadnout agresora ve skupině, kde k šikaně dochází, případně kdo by se jím mohl stát, i když k šikaně zatím nedochází.

Vlastnosti agresorů

- Většinou nejsilnější jedinci ve skupině,
- touha po moci,
- necitlivost, bezohlednost,
- mravní a psychická nezralost,
- schopnost umožňující rozpoznat slabé stránky oběti,
- slabší školní prospěch,
- dominantní, rád ovládá druhé.⁸¹

Jedná se většinou o jedince neúspěšné, neoblíbené, kteří si tímto jednáním snaží kompenzovat své vlastní nedostatky.⁸² Podle Říčana⁸³ se šikany dopouští sebejistí, neúzkostní žáci. Naopak Kolář⁸⁴ se spíše přiklání k názoru, že agresor se snaží skrýt svůj vlastní strach a zároveň využít strachu druhého. Osobnost agresora bývá většinou psychicky a mravně nezralá. Tato nezralost může souviset s citovým strádáním v rodině.

---

⁸⁰ ŘÍČAN, P. JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010, str. 53.

⁸¹ DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnutí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 39.

⁸² VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 104.

⁸³ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995, s. 32.

⁸⁴ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 139.

Oběť

Vystihnout charakteristiku oběti je mnohem těžší než u agresora. Obětí šikany se může stát kdokoli, výběr může být naprosto nahodilý. Přesto však existují některé rizikové faktory, které mohou signalizovat potencionální oběť. Nejčastěji jsou popisovány jako nejslabší jedinci ve skupině, ti, kteří dávají najevo svůj strach.

Vlastnosti obětí

- Psychický handicap – poruchy učení, ADHD, opožděný psychický vývoj, plachost, úzkost, naivita,
- tělesný handicap – tělesná vada, obezita, neobratnost, mimořádnost vzhledu,
- odlišnost od členů skupiny – rasové, národnostní nebo náboženské rozdíly, třídní premianti, nízký socioekonomický status rodiny.⁸⁵

Jakákoliv odlišnost, která se může stát upozorněním, je signálem ataku. V některých případech může stačit pouze ošklivý rys ve vzhledu, jako například akné, velmi silné brýle. K oslabení dítěte může přispět i odlišnost, jakou je poslech klasické hudby, když všem ostatním se líbí pop, rovněž i jedinci nesmělí a osamocení jsou více zranitelní, a proto i mnohem více náchylní k tomu, aby se stali obětmi. Nesmělost je vlastnost, která se stěží skrývá, protože právě ona ovlivňuje mezilidské vztahy, způsob chování, chůze a mluvy. „Někteří jedinci však na první pohled neposkytují žádné z uvedených signálů, přesto se však mohou potenciální oběti lehce stát. Jedná se především o jedince s vyhraněnými psychickými vlastnostmi vyznačujícími se zvýšenou citlivostí, bázlivostí a silnou vazbou např. na jednoho z rodičů apod.“⁸⁶ Zranitelnost ale nemusí spočívat jen v nesmělosti, odlišnosti či nějakém postižení. Může být zcela konkrétní a vyplývat přímo z nějaké události. Dítě, kterému vážně onemocněl jeden z rodičů, bude mnohem zranitelnější než obvykle, a tudíž i méně schopné reagovat na agresi a čelit jí.

---

⁸⁵ DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnutí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 40.

⁸⁶ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 104.

6.5 Etapy šikany

Kolář popisuje šikanu v pěti etapách, kdy první tři etapy se považují za počáteční stadium šikany, další dvě již za pokročilé.

1. Zrod ostrakismu

V každé školní skupině jsou žáci méně oblíbení, ostatní je pomlouvají, nebaví se s nimi a často se baví na jejich účet. Všechny tyto osoby, které se dostanou na okraj skupiny, zakoušejí tzv. ostrakismus. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.⁸⁷ Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování, a pokud je přehlížena nebo dokonce posilována, hrozí velká pravděpodobnost dalšího negativního vývoje.

2. Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Druhý stupeň je charakteristický tím, že psychický a verbální nátlak přerůstá ve fyzickou agresi. V náročných situacích může vzniknout tendence se na ostrakizovaných jedincích odreagovávat nebo se bavit na úkor jedinců nejslabších (tzv. černá ovce, obětní beránek). Agresor zkouší, jak chutná moc, jaké uspokojení mu přináší, když někoho ponižuje. Jak bude vypadat další vývoj, záleží do značné míry na postoji ostatních. Pokud je skupina soudržná, agresori by tak narazili na odpor, mohla by být šikana v této etapě zastavena, nebo alespoň zmírněna. Neexistují-li však kamarádské vztahy, pozitivní morální vlastnosti, rozjízdí se šikana ve větším rozsahu.

3. Vytvoření jádra

Pokud negativní vývoj ve skupině pokračuje, agresori získávají ve třídě stále větší vliv, často se utvoří skupinka agresorů, tzv. úderné jádro. Systematicky šikanují zpočátku ostrakizované žáky, později každého, kdo se jim postaví na odpor. „*Skupina se rozdělí na agresory, jejich pomocníky, mlčící svědky a oběti. Tato hierarchie pozic bývá označována jako pyramida šikanování. Je vytvořena skupinová norma – neoznamovat šikanu učitelům.*“⁸⁸

⁸⁷ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, s. 36.

⁸⁸ DAŘÍLEK, P. *Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnutí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 44.

4. Většina přijímá normy agresorů

Působení jádra agresorů je tak silné, že i ti, kteří nebyli ve třetím stádiu agresivní nebo nesouhlasili se šikanou, přebírají normu skupinové šikany. Tomuto tlaku už se málokdo dokáže postavit. I mírní a ukáznění žáci se mohou tedy chovat krutě a zúčastňují se týrání. Dělají to zpravidla proto, aby se oni sami nestali týranými. Oběti jsou se situací smířeny a ohlášení šikany nepřipadá v úvahu, bylo by to porušení skupinové normy.

5. Totalita neboli dokonalá šikana

V této formě jsou normy agresorů všemi přijaty a respektovány. Jedinci zaujímají dvě pozice, a to pozice oběti, nebo agresora. Charakteristickým znakem je, že agresoři jsou chápáni jako vůdci, nadlidi. Oběti naopak jako podlidi, otroci. Oběti jsou využívány všemi možnými způsoby – plní úkoly agresorů, odevzdávají peníze, trpí fyzické násilí, které neustále narůstá a může skončit i pokusem usmrtit oběť. Agresoři ztrácejí poslední zbytky zábran, neexistují výčitky svědomí, pocity soucitu s utrpením oběti.

Tento stupeň je typický pro šikanu ve věznicích, vojenských ústavech či výchovných ústavech.

6.6 Kyberšikana

V souvislosti se stále častějším využíváním informačních a komunikačních technologií se v posledních letech tradiční metody šikany transformují a metamorfují v šikanu, která ke své implementaci využívá kyberprostor.⁸⁹ Hovoříme tedy o tzv. kyberšikaně. Nástup tohoto fenoménu úzce souvisí s používáním internetu, mobilních telefonů a informačních technologií v každodenním životě. V dnešní době zhruba 69 % dětí ve věku 12 až 15 let používá počítač, již děti mladšího školního věku komunikují se svými kamarády prostřednictvím internetu.⁹⁰ Není žádným tajemstvím, že dnešní generace dětí se vyzná v informačních a komunikačních technologiích mnohem více, než jejich rodiče či učitelé.

---

⁸⁹ BELSEY, B. *Cyberbullying: An Emerging Threat to the „Always On“ Generation*. [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf

⁹⁰ BRAND, J. RENNER, R. *Setting Boundaries and Limits: Some Guidelines on Young Children's Computer Time*. *AVG Digital Diaries*. [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.avgdigitaldiaries.com/post/6874407117/setting-boundaries-and-limits-some-guidelines-on-young>

Definice kyberšikany je mnoho. Jako první ji definoval Bill Belsey, který napsal, že kyberšikana zahrnuje použití informačních a komunikačních technologií pro podporu úmyslného, opakujícího se a nepřátelského chování jednotlivce vůči ostatním, a to s úmyslem poškodit.⁹¹

Kolář ji definuje jako „jednu z forem psychické šikany. Je to záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu.“⁹²

V podstatě se tedy jedná o druh šikany prováděný úmyslně prostřednictvím informačních a komunikačních technologií. Způsoby, jak ublížit tímto způsobem, jsou nevyčerpatelné. Např. zasílání urážlivých a zastrašujících textových zpráv prostřednictvím e-mailu, SMS a MMS zpráv, dále dehonestujících videí a fotografií oběti či vytváření webových stránek, kde je oběť urážena, ponižována.⁹³ Často také tento druh šikany začíná tím, že se agresor vydává za svoji oběť. Nabourá se do jejího účtu, ukradne heslo nebo si založí zcela nový účet, předstíraje, že jde o účet oběti. Poté se pod identitou chová záměrně tak, aby způsobil problémy.

Z výzkumu, který se uskutečnil v letech 2008 a 2009 v 50 evropských školách, přičemž z českých škol se účastnila města Praha, Brno, Prostějov a České Budějovice, vyplývá, že se s kyberšikanou setkalo nebo jí zažilo 22 % žáků, 45 % z nich o tom někoho informovalo, přičemž 24 % lidí, kterým to oznámili, reagovali bez zájmu. 70 % žáků si myslí, že je tento druh šikany velmi rozšířen a zhruba 22 % respondentů se domnívá, že by hledali pomoc u kamaráda a 78 % uvedlo, že by upadli do deprese.⁹⁴

Kyberšikana je s klasickou šikanou velice úzce spojena. Kolář uvádí, že obě mají stejné charakteristiky jako záměrnost, děje se opakovaně, zahrnuje psychické agrese. Obě tyto formy způsobují traumata psychická, která sice nejsou vidět, ale za to jsou dlouhodobá, hluboká a léčí se velmi těžko. Dotyčný se cítí opuštěný, bezvýznamný, ponížený. Naopak se od sebe liší tím, že v kyberšikaně si „agresori mohou zachovat určitý odstup od svých obětí. Ten jim umožňuje jistou dávku anonymity a představu bezpečí, která je ujišťuje, že na ně nikdo nepřijde.“⁹⁵ Právě domnělá představa anonymity může ovlivnit volbu chování agresorů.

⁹¹ CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na mládeži*. Praha: Linde, 2010, s. 40.

⁹² KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 83.

⁹³ Tamtéž, s. 87.

⁹⁴ Člověk v tísní. *Kyberšikana a její prevence - příručka pro učitele*. Plzeň, 2009. s. 14. [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_160.pdf

⁹⁵ ROGERS, V. *Kyberšikana. Pracovní materiál pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011, s. 32.

„Anonymita jim umožňuje agresi stupňovat a dovolit si to, co by si tváří v tvář nedovolili.“⁹⁶ Zatímco u klasické šikany lze na základě určitých charakteristik a vlastností předurčit, kdo bude agresorem a kdo obětí, v případě kyberšikany je to obtížnější, protože *„pro kyberšikanování není zapotřebí fyzická síla, ale zdatnost v komunikačních technologiích, kterou může mít prakticky kdokoli.“⁹⁷* Je také velmi těžké odhalit viníka, protože často pachatelé mají smyšlené e-mailové adresy, různá telefonní čísla a přezdívky. Dále Kolář uvádí, že téměř vždy, když řešil kyberšikanu v souvislosti se školou, odkryl zároveň i klasickou šikanu.

Dnešní děti a mládež vidí dennodenně kolem sebe projevy agrese. Odmala jsou vychovávány, že chovat se průbojně a nebát se je důležité pro dosažení jejich cílů a ukotvení své role ve společnosti. Některé děti jsou v takové výchově schopny jít tvrdě za svým cílem bez ohledu na ty, jimž by mohly ublížit. Napomáhá tomu i skutečnost, že nejvíce uctívanou modlou naší společnosti jsou úspěch, moc a peníze. Nepříznivě působí bezesporu i televize, počítačové hry a tiskoviny, které zahlcují mládež násilím.

V posledních letech došlo k mnoha výzkumům, které potvrdily, že šikana je sice rozšířený problém, ale zároveň odkrytí tohoto problému umožnilo i jeho řešení. Šikanu nejde přehlížet či odsuzovat. Především je třeba jí porozumět. Neexistuje totiž jednotný, vždy použitelný návod, co s ní a jak na ni. Každá škola, každá třída, každý případ šikany je jiný a vyžaduje i odlišný přístup a postup. Ve školním prostředí by měl první pomoc poskytnout samozřejmě učitel. Měl by být vnímavý a zajímat se, co se v jeho třídě děje, znát vztahy mezi dětmi. Když odhalí náznaky šikany, musí zaujmout jasné stanovisko a projevit důrazný nesouhlas před celou třídou. Pro oběť je takový postoj velmi důležitý, protože jí poskytuje podporu. Děti by měly vědět, že škola jim musí zajistit bezpečí, že si nemůžou nechat ubližovat a když se problém vyskytne, je zapotřebí nebát se a hovořit o něm.

Na šikanu se, stejně jako na jinou nešťastnou životní událost, nezapomíná. Postupem času je však možné se s ní naučit žít, aniž by představovala bolest, určitý handicap či byla brzdou. Je důležité, aby se oběť mohla pevně opřít o své okolí a dokázala se tak s incidentem srovnat a poté z něho vymanit. Tato trpká životní zkušenost, bez které by se každý raději

---

⁹⁶ Člověk v tísni. *Kyberšikana a její prevence - příručka pro učitele*. Plzeň, 2009. s. 16. [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_160.pdf

⁹⁷ Tamtéž, s. 17.

obešel, však může jedince po nějakém čase naopak posílit a může ji vnímat jako příležitost k růstu. Nepřízeň osudu jej tak může vybičovat k vynikajícím výsledkům.

Problematice šikany, či spíše manipulaci se slabšími se věnuje Eliška Horelová v knize Fretka.

6.7 Eliška Horelová – Fretka

Kniha *Fretka* od autorky Elišky Horelové⁹⁸ je vyprávěním šestnáctiletého Honzy o podivném a nebezpečném přátelství se starším spolužákem. V roce 2000 byla autorce za knihu udělena Zlatá stuha. Titul se také objevil ve Specifickém programu proti šikanování, násilí ve školách a školských zařízeních. Jedná se o projekt MŠMT, jehož autorem je Michal Kolář, nabízející několik beletristických knih, které je možno využít v rámci prevence ve výuce.⁹⁹

Honza navštěvuje druhý ročník učiliště, žije poklidným a spořádaným životem, rozumí si se spolužáky ve třídě i s rodiči. Zlom nastává v okamžiku, kdy do školy přestoupil osmnáctiletý Kamil, přezdívaný Fretka, a s Honzou začal bydlet na internátu. Nemá dobrou pověst a svým chováním jí nejednou dostojí.

„Když se Kamil objevil na intru, ani ve snu mě nenapadlo, že z nás jednou budou kámoši, i když jeho postel nastěhovali hned vedle mé a taky skříň jsme měli společnost. Dokonce mi byl zpočátku dost protivnej.

Ale pak jsem se s ním jednou sešel čirou náhodou tam, kde bych ho býval nikdy nehledal – v antikvariátu. Táta mě pověřil, abych mu sehnal jakousi knížku o Janáčkově. Janáčka neměli, ale zato jsem tam objevil u jednoho fochu Kamila. Právě vylovil z regálu nějakou brožuru o autech a zářil jako vycíděný svícen. Byl to jinej Kamil, než kterého jsem znal z internátu. A pro to, jak zasvítíl, mi byl najednou strašně blízký.

Z antikvariátu jsme šli už spolu. Od té doby nás lidé mohli vidat častěji, až jsme se nakonec skamarádili.

---

⁹⁸ Narodena 1925, je prozaička, básnička a autorka knih pro děti a mládež. Po absolvování učitelského ústavu učila na základních a středních školách. Zároveň studovala dálkově na pedagogické fakultě češtinu a dějepis a na filozofické fakultě pedagogiku a psychologii. V roce 1952 získala doktorát filozofie na Filozofické fakultě UK v Praze. Působila tři roky v Krajském ústavu pedagogickém, poté ve Výzkumném ústavu pedagogickém. V letech 1962 – 82 vyučovala na filozofické fakultě, ale z politických důvodů jen omezeně. V roce 1990 obhájila kandidátskou práci a začala se zcela věnovat literatuře. Celoživotní dílo Elišky Horelové je zasvěceno dětem a mládeži. Společným znakem jejich prací je důraz na morální hodnoty, smysl pro humor a jemná ironie. Má jazykový cit pro postižení charakterů různých věkových skupin, zvláště u dětí a mládeže včetně slangu. V knihách uplatňuje znalost psychologie dětského myšlení. Její romány a povídky jsou často překládány do cizích jazyků a dostalo se jim i mezinárodního uznání. Autorka svou převážně prozaickou tvorbu uveřejňovala zpočátku převážně v novinách a časopisech a to od roku 1954. Napsala i několik rozhlasových a televizních her. Debutovala básnickou sbírkou *Stojím na červenou*. V románové trilogii *Zdivočelá voda*, *Strhané hráze* a *Potopa* zachytila dramatické události z let 1938-1939 z pohledu třináctiletého hochy. Z dalších děl: *Čas ohně, čas šeríků* (1976), *Pojď, dáme sbohem žízni* (1979), *Dana a Niky Lauda* (1983), *Nemožná holka* (1984), *Tománek je rád na světě* (1985), *Tománek ve škole* (1992), *Průšvih* (1994), *Jdem písmem času* (1994), *Světelné noviny* (1995).

⁹⁹ KOLÁŘ, M. *Školní program proti šikanování*. [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/htm/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>

Ale vůbec to nebylo takový pokojný přátelství, jako třeba mezi mnou a Pavlem Novým, s kterým jsme se přátelili, ještě když jsem chodil do školy u nás doma. U Pavla jsem vždycky předem věděl, jak se v které situaci zachová. Kamil je ale nevyzpytatelný. Někdy je dobrý jako chleba, jindy jako by do něj něco vjelo a pak je zle. Není jen mrštný, ale má v sobě něco, co neumím dost přesně pojmenovat. Jakousi zákeřnost. ¹⁰⁰

Aby mohli jet spolu o prázdninách na trampský výlet, chtějí Honzovi rodiče Kamila nejprve poznat. „Kamilova návštěva u nás byla jakousi přehlídkou trapasů. [...] Tak třeba táta pro nás přijel na nádraží autem, ačkoliv normálně to nikdy nedělá. Občas mě doveze k vlaku, ale jen když hrozí nebezpečí, že mi ujede. Myslel to dobře, ale obrátilo se to proti mně. Kamil se náramně kuchtil a já jsem z té jeho grimasy odezíral nevyřčenou větu: No ne, oni ti dokonce jezdí naproti jako malému chlapečkovi, ty mamčin mazánku. [...]

Dřív než jsem stačil říct: Tati, to je Kamil, představil se můj kámoš sám.

Napřáhl ruku, aniž počkal, až mu ji táta sám podá, a pronesl peníckým tónem (jak to později zhodnotil otec): „Já jsem nějakej Kamil.“

Viděl jsem, jak táta tuhne, a sám jsem pocítil, že se mi krev hrne do obličeje. [...]

Rozjeli jsme se a Kamil se začal bavit s otcem o autech. Vypadal, jako by měl přinejmenším autoopravnu, když už ne autosalon. V první řadě se táta dozvěděl, že dvoutakt není žádné auto. [...] Na tátovi bylo vidět, že má co dělat, aby ho nevyrazil z pohaněného Vrátí ven. Léta ho glancí, ošetřuje, aby mu co nejdéle vydržel, a teď musí poslouchat takové, jako on říká „nezralé“ řeči od nějakého cucáka. (Cucák je tátův oblíbený výraz pro kluky, kteří si ještě nevydělávají na chleba, ale už stelou rozumem i penězi svých rodičů). [...]

Nenapadlo mě nic chytřejšího než říct: „Támhle s těma holkama jsem chodil do školy.“ [...] Kamil se podíval okýnkem na děvčata, která šla po chodníku. „Docela ujdou,“ prohlásil znalecky. „Ale znám lepší buchty.“ Táta v zrcátku viditelně trpěl. [...] Další pokračování bylo doma. [...]

Ve chvíli, kdy jsem si oddechl, že večere proběhla v pohodě, se začal šacovat a pak řekl: „Dáme si čoudu?“ Byla to otázka adresovaná tátovi, ale zmrazila celou rodinu. [...]

„A co tě teda baví?“, zeptal se otec. [...] „Disko, kino, telka, a holky,“ vyhrkl. „A někdy zarazíme s rukama na pivčo.“ Holky, pivčo. Atmosféra houstla. ¹⁰¹

Rodiče z jeho chování a povahy nejsou nadšeni a také Honza začíná celkem brzy tušit, že Kamilova náklonnost není pouze ryzí kamarádství. Už v této počáteční chvíli narušují jeho

¹⁰⁰ HORELOVÁ, E. *Fretka*. Praha: Olympia, 2000, s. 16-17.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 33-40.

okouzlení z kamarádství trhliny, přesto však přistupuje na jeho pozvání k výletu. Netuší však, jakou skutečnou podobu má jejich vztah, k čemu všemu bude dohnán a donucen.

Již od prvního dne bylo vše úplně jinak, než si plánovali, a Honza se pomalu dostává do bludného kruhu plného nebezpečných nástrah. To, že Kamil Honzu zasvěcuje do prvních alkoholových zkušeností, při nichž dochází i k hmotné škodě na chalupě, kde nakonec přespávají, není ještě to nejhorší.

„Řikal jsi přece, že jsi zvyklý jídlo zapíjet, tak to dokaž,“ znělo jakoby z dálky. „Počkej, vylepším Ti to rumem. Třeba ti to bude víc brát,“ řekl a šel ke skřínce s tvrdým alkoholem. [...] Pokusil jsem mu sdělit, že už nemůžu. Ale než se mi to podařilo vyslovit, dokázal jsem to tím, že mi sklenice vypadla z ruky a pivo se rozlilo mezi střepy. „Vidíš, vole, takovej dobrej mok, a ty to leješ po podlaze,“ slyšel jsem Kamilův hlas filtrovaný nějakou clonou. Pak se přede mnou octla nová sklenice. Byla plná a „vylepšená“ tvrdým alkoholem. „Abys věděl, že jsem kámoš, budu tě napájet jako nemluvně. Stačí, když budeš otvírat huhu a polykat. To snad ještě dokážeš.“ [...] Chytil mě za hlavu a přistrčil mi plnou sklenici k puse. „Tak chlastej, mazánku, ať si užiješ.“ [...] Prudce jsem se ohnal a sklenici jsem mu vyrazil z ruky. „Tak ty budeš takovou dobrotu schválně vylejvat, ty parchante jeden,“ rozzuřil se. „Tak to teda ne!“ Popadl mě, zvedl se ze židle a pak mě srazil na zem. „Ted’ to tu vylížeš, aby sis pamatoval, že plzeň se na zem neleje!“ křičel a hlavu mi tlačil do rozlitého pití. Začali jsme se prát. To bylo to poslední, co jsem si z toho večera pamatoval.“¹⁰²

Honza začíná poznávat Kamilovu pravou povahu. Neustále čelí ponižování, nadávkám či kritice vůči jeho rodině. Zatímco Kamila „zocelilo“ problematické rodinné zázemí, Honza paradoxně doplácí na svou slušnost a neprůbojnost. Ovšem jeho snahu vymanit se z obvyklých vzorců sociálního chování v něm potlačují racionální výhrady i základy rodinné výchovy. Kamil jím záhy vláčí jako bezbrannou loutkou. I když si submisivní hoch uvědomuje špatnost spolužákova jednání, slepě kráčí v jeho stopách.¹⁰³

Poté, co je Kamilem vytrvale zesměšňován před děvčaty na diskotéce, si uvědomuje, že jeho setrvání s Kamilem přestává být dobrovolné, a už vůbec nemůže hovořit o přátelství a je potřeba se ze vztahu vymanit. Navíc Kamil posilněný alkoholem usedá za volant a pod záminkou nevinného žertíku sráží dívku jdoucí po silnici. Nejenom že odmítl zastavit a dívce poskytnout pomoc, dokonce je schopný vypovědět, že řídil Honza. Když druhý den chlapci ujížděli od místa činu na vodním člunu, zaslechli v rádiu hlas, který žádal posluchače

¹⁰² HORELOVÁ, E. *Fretka*. Praha: Olympia, 2000, s. 62.

¹⁰³ VESELÁ, J. Vykonstruovaná novela. *Ladění*, 2000, roč. 5, č. 4, str. 14. ISSN 1211-3484.

o spolupráci „při pátrání po nesvědomitém řidiči, který na silnici u přehrady těžce zranil mladou dívku a z místa činu ujel. Děvče v nemocnici zemřelo.“¹⁰⁴ Pro Honzu bylo úmrtí děvčete obrovským šokem, a když se objevil v dáli policejní člun, neváhal a okamžitě ho přivolal.

„Ty hajzle jeden,“ zařval Kamil a skočil po mně. Začali jsme se rvát, jako bychom byli na pevnině, a ne na vodě. Kamil se neznal. Srazil mě na dno pramice, tloukl hlava nehlava. Zahlédl jsem, jak motorový člun prudce změnil kurs směrem k nám. Jestli nepřiplujou včas, zabije mě, napadlo mě. [...] Konečně jsem se mu vyškubl a skočil. Jenže v té chvíli jsem dostal veslem do hlavy takovou, že jsem šel ke dnu a pil vodu.“¹⁰⁵

Honza skončil na policejní stanici, kde se dozvěděl, že Kamil při ujíždění policii havaroval, leží ve vážném stavu v nemocnici a poté umírá. V závěru knihy, na Kamilově pohřbu, vyvstává mnoho otázek, které autorka záměrně zodpovídá tak, aby si mladí čtenáři uvědomili, že se nic neděje bez příčiny. Kamila neomlouvá, ale snaží se vysvětlit, že za jeho nepřátelskou povahou stály osobní problémy, které neuměl řešit, a také neharmonické rodinné prostředí. Zároveň si čtenář na vztahu Honzy a otce uvědomí sílu rodičovského vztahu v harmonické rodině.

„Musím tím tedy projít sám. Říkám sám a myslím tím s tátou. Ten jediný ví úplně všechno, a kdyby mi předtím někdo řekl, že mě podrží, až se svět kolem bude sypat, tak jsem se mu vysmál. Nic mi nepřipadalo absurdnější, než že právě on by mohl mít pochopení pro nějaké moje průsery. Že by nevyčítal a nepřipomínal svá naplněná proroctví. Že by dokonce dokázal vidět a posuzovat všechno, co se stalo, s jakýmsi nadhledem, za kterým se neztrácí zítřek. Protože právě tohohle jsem nebyl schopný. To, co se stalo, mě doslova přerostlo. Minulost a současnost byly bez budoucnosti. Šel jsem v husté mlze, ale táta byl přede mnou na dosah ruky. Bez něj bych se z toho nedostal...“¹⁰⁶

Autorka poměrně čtivým způsobem upozornila na problém především psychické šikany. I když byl Honza několikrát Kamilem napaden, šikana z jeho strany se projevovala zejména nátlakem, vydíráním, zesměšňováním a nadávkami.

Knihy je napsána jazykem mladé generace, výjimkou nejsou hovorová slova či vulgarismy, čímž se zvyšuje autentičnost výpovědi.

---

¹⁰⁴ HORELOVÁ, E. *Fretka*. Praha: Olympia, 2000, s. 97.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 99.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 105.

Závěr

V současné době jsme svědky nárůstu sociálně patologických jevů v celé společnosti a mládež není samozřejmě výjimkou. Nejdůležitější roli při prevenci těchto jevů má jednoznačně rodina, která svou výchovou nejvíce ovlivňuje budoucí vývoj dítěte, protože to přejímá a napodobuje vzorce chování ze svého okolí, vytváří si postoje a názory. Jestliže rodina v této roli z různých důvodů selže, zanedbává péči o dítě, je velmi pravděpodobné, že dříve nebo později se u těchto dětí sociálně patologické jevy vyskytnou. Neméně důležitou roli při prevenci má také škola. Pedagogové se značnou částí podílí na formování osobnosti dítěte a dospívajícího. Pokud má učitel úspěšně pracovat se třídou, musí disponovat vědomosti i dovednostmi, které mu umožní vnímat a porozumět jak problémovému chování žáků, tak také sociálně patologickým jevům, které se ve třídě vyskytnou. Pro školy se vytváří preventivní programy, díky kterým by se měl počet těchto jevů značně snížit, avšak jestli jsou tyto programy účinné, je velmi diskutabilní otázkou.

V diplomové práci jsme v jednotlivých kapitolách nejprve teoreticky nastínili problematiku některých sociálně patologických jevů. Poté jsme analyzovali vybrané knižní tituly v současné literatuře pro děti a mládež, které tyto aktuální a společensky závažná témata reprezentují. Věnovali jsme se českým autorkám a titulům z jejich tvorby vydaným po roce 2000. Sledovali jsme především ty aspekty, které by mohly být východiskem pro rozvoj osobností a sociální výchovy, případně výchovy demokratického občana jako stěžejní součástí českého vzdělávacího kurikula.

Literatura pro děti a mládež může v působení na recipienta sehrát důležitou roli a může být velmi dobrým pomocníkem při vytváření potřebného postoje. Literární díla mohou například nahradit přímou životní zkušenost a zabránit tak případnému zjednodušování situace. Dále se jeví také jako vhodný prostředek v těch případech, kdy se dítě s problémem již střetlo a je zapotřebí, aby se s touto zkušeností nějak vyrovnalo.

Knihy obsahující motivy z oblasti sociálně patologických jevů nabízí podmanivé, emotivní i poučné příběhy, a to fiktivní i autentické. Jejich prostřednictvím může mladý čtenář reflektovat či konfrontovat i svůj vlastní život, názory a zkušenosti. Citlivě zvolená literatura týkající se této problematiky může na dítě působit výchovně a plnit i jistou preventivní funkci. Proto by tyto tituly měly získat své místo v každodenní pedagogické praxi a být součástí výchovně-vzdělávacího procesu.

Seznam použité literatury

Primární:

BRAUNOVÁ, P. *Klub radostí dnešního dne*. 1. vyd. Praha: Plus, 2011. 270 s. ISBN 978-80-259-0071-0.

BRAUNOVÁ, P. *Nejhorší den v životě třetáka Filipa L.* 1. vyd. Praha: Albatros, 2011. 109 s. ISBN 978-80-00-02817-0.

BŘEZINOVÁ, I. *Držkou na rohožce*. V Řitce: Daranus, 2011. 156 s. ISBN 978-80-86938-91-2.

FIŠAROVÁ, M. *Nikolina cesta*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2012. 189 s. ISBN 978-80-00-02935-1.

HAVLOVÁ, K. *Maminko, prosím tě, nepij*. Praha: Andrej Šťastný, 2004. 190 s. ISBN 80-86739-10-4.

HORELOVÁ, E. *Fretka*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2000. 110 s. ISBN 80-7033-666-8.

PÁNKOVÁ, V. *Vím, o čem mlčím: Heroin, toxici a konec jako sladké nic*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2001. 204 s. ISBN 80-7198-457-4.

VAVERKOVÁ K. *Bílá moc*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Start. 113 s. ISBN 80-86231-11-9.

Sekundární:

BARNARDOVÁ, M. *Drogová závislost a rodina*. 1. vyd. Praha: Triton, 2011. 202 s. ISBN 978-80-7387-386-8.

BAUMAN, Z. *Tekutá modernita*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 2002. 343 s. ISBN 80-204-0966-1.

BOURCET, S. GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, ulici, doma. Jak bránit své dítě...* 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. 72 s. ISBN 80-00-01552-8.

CSÉMY, L., NEŠPOR, K., SOVINOVÁ, H. *Problémy s alkoholem v rodině: zpráva pro Evropskou unii*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 2001. 97 s. ISBN 80 -7071-189-2.

FILIPEC, J. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 2. vyd. Praha: Academia, 1998. 647 s. ISBN 80-2000493-9.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. 384 s. ISBN 978-80-7367-725-1.

GÖHLERT, F., KÜHN, F. *Od návyku k závislosti: toxikomanie, drogy: účinky a terapie*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2001. 143 s. ISBN 80-720-2950-9.

GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E., BŮŽEK, A. *Obecná pedagogika II*. 2. vyd. Olomouc: Hanex, 2003. 192 s. ISBN 80-85783-24-X.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Budka, 1993. 297 s. ISBN 80-901549-0-5.

HULANOVÁ, L. *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. 1. vyd. Praha: Triton, 2012. 217 s. ISBN 978-80-7387-545-9.

CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na mládeži*. 1. vyd. Praha: Linde, 2010. 239 s. ISBN 978-80-7201-825-3.

JANÍK, A., DUŠEK, K. *Drogy a společnost*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990. 342 s. ISBN 80-201-0087-3.

KADLECOVÁ, E. *Šikana očima dětí*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2010. 185 s. ISBN 978-80-7394-199-4.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178513-X.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.

KRAUS, J. PETRÁČKOVÁ, V. a kol. *Akademický slovník cizích slov – II. díl*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0524-2.

KREJČÍ, V. *Kyberšikana: kybernetická šikana*. 1. vyd. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 2010. 224 s. ISBN 978-80-254-7791-5.

KIRKPATRICK, D. *Pod vlivem Facebooku: příběh z nitra společnosti, která spojuje svět*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2011. 320 s. ISBN 978-80-251-3573-0.

Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí: kontexty, problémy, trendy. 1. vyd. Praha: Obec spisovatelů, 2009. 271 s. ISBN 978-80-904218-3-7.

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 3. vyd. Praha: Portál, 2003. 108 s. ISBN 80-7178-853-8.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989. 335 s. ISBN 08-056-89.

MATĚJČEK Z., DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.

MAXIANOVÁ, D. Psychologické aspekty alkoholové závislosti u žen. *Alkoholismus a drogové závislosti*, 1999, roč. 34, č. 3, s. 180-187. ISSN 0862-0350.

MEČÍŘ, J. *Zneužívání alkoholu a nealkoholových drog u mládeže*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990. 156 s. ISBN 08-005-90.

MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7.

NEŠPOR, K., CSÉMY, L. *Alkohol, drogy a vaše děti*. 4. vyd. Praha: Besip, 1997. 128 s. ISBN neuvedeno.

NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 4. vyd. Praha: Portál, 2011. 173 s. ISBN 978-80-7367-908-8.

NOVOTNÁ, V., FEJT, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8.

OPATŘIL, S. *Pedagogika pro učitelství prvního stupně základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985. 206 s. ISBN Neuvedeno.

POKORNÝ, V. TELCOVÁ, J. TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů*. 3. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. 186 s. ISBN 80-86568-04-0.

PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. 7. vyd. Praha: Portál, 2013. 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

ROGERS, V. *Kyberšikana. Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178049-9.

ŘÍČAN, P. JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

SKÁLA, J. *Alkoholismus: Terminologie, diagnostika, léčba a prevence*. 1. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1957. 230 s. ISBN neuvedeno.

SKÁLA, J. *...až na dno!? Fakta o alkoholu a jiných návykových látkách (zneužívání a závislost)*. 4. vyd. Praha: Avicenum, 1988. 139 s. ISBN 08-045-88.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.

SOURNIA, J. CH. *Dějiny pijáctví*. 1. vyd. Praha: Garamont, 1999. 299 s. ISBN neuvedeno.

STANISLAVOVÁ, Z. Autenticita a detsky aspekt. (K poetice modernej a postmodernej detskej literatury). In: *Autenticita a literatura*. 1.vyd. Opava: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1999. 137-141 s. ISBN 80-7428-031-6.

ŠEDIVÝ, V., VÁLKOVÁ, H. *Lidé, alkohol, drogy*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1988. 160 s. ISBN 28-049-88.

ŠEVČÍK, D. *Domácí násilí: Kontext, dynamika a intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 186 s. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠTABLOVÁ, R., BREJCHA B., a kol. *Návykové látky a současnost*. 1. vyd. Praha: PA ČR, 2006. 302 s. ISBN 80-7251-224-2.

ŠŤASTNÁ, A. *Neúplné rodiny v České republice a vybraných evropských zemích*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009. 131 s. ISBN 978-80-7416-038-7.

TĚTHALOVÁ, M. Kyberšikana bolí stejně jako každá jiná. *Rodina a škola: pedagogický časopis pro rodičov a učitelov*, 2010, roč. 57, č. 9, s. 6-9. ISSN 0231-6463.

TOMAN, J. *Současná česká literatura pro děti a mládež (Tvorba devadesátých let 20. století)*. Praha: Item, 2000. 31 s. ISBN 80-7204-170-3.

VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. 152 s. ISBN 978-80-7367-912-5.

VAŠUTOVÁ, M. *Proměny šikany ve světě nových médií*. 1. vyd. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2010. 225 s. ISBN 978-80-7368-858-5.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VESELÁ, J. Vykonstruovaná novela. *Ladění*, 2000, roč. 5, č. 4, s. 14. ISSN 1211-3484.

VIGUÉ, J. *Zdraví ženy*. Čestlice: Rebo, 2006. 281 s. 1. vyd. ISBN 80-7234-534-6.

VITOUŠOVÁ, P. Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích – poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR. In *Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesených na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách*. 1.vyd. Praha: Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997. ISBN 80-210-2387-2.

VÍTEK, K. *Výchovné poradenství a sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 143 s. ISBN nevedeno.

VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s. ISBN 80-7182-124-1.

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

ZAPLETAL, Z. *Otázky a otazníky nad naší literaturou pro děti a mládež*. Vyškov: Knihovna Karla Dvořáčka, 1995. 8 s. ISBN 80-85063-00-X.

Internetové zdroje

BRAND, J. RENNER, R. *Setting Boundaries and Limits: Some Guidelines on Young Children's Computer Time. AVG Digital Diaries.* [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.avgdigitaldiaries.com/post/6874407117/setting-boundaries-and-limits-some-guidelines-on-young>

BELSEY, B. *Cyberbullying: An Emerging Threat to the „Always On“ Generation.* [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf

CSÉMY, L., LEJČKOVÁ, P., SADÍLEK., P., SOVINOVÁ, H. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách. (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2011.* [online]. [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Zaostreno-1_12_web.pdf

Český statistický úřad. [online]. [cit. 2013-20-11]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Český statistický úřad. *Spotřeba potravin 2011.* [online]. [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/2139-12-r_2012

Člověk v tísni. *Kyberšikana a její prevence - příručka pro učitele.* Plzeň, 2009. ISNB 978-80-86961-78-1 [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_160.pdf

Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2011 – mezinárodní zpráva. [online]. [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: http://www.drogy-info.cz/index.php/info/press_centrum/evropska_skolni_studie_o_alkoholu_a_jinych_drogach_espac_2011_mezinarodni_zprava

KAČEROVÁ, EVA. *Jaká byla v České republice sňatečnost a rozvodovost*. [online]. [cit. 2013-20-11]. Dostupné

z: [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/140025BFD9/\\$File/1804120628_29.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/140025BFD9/$File/1804120628_29.pdf)

KOLÁŘ, M. *Školní program proti šikanování*. [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné

z: <http://aplikace.msmt.cz/htm/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>

Minimalizace šikany. Informační portál o šikaně na školách. [online]. [cit. 29. 1. 2014].

Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/>

Minimalizace šikany. Informační portál o šikaně na školách. [online]. [cit. 29. 1. 2014].

Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/media-o-sikane/141-nestaci-privrit-oci>

Minimalizace šikany. Informační portál o šikaně na školách. [online]. [cit. 3. 2. 2014].

Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/tiskove-zpravy/171-78-procent-pachatelu-kybersikany>

MLČOCH, Z. *Spotřeba alkoholu na osobu v ČR – statistika spotřeby alkoholu za rok*.

[online]. [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné

z: http://www.alkoholik.cz/zavislost/clanky_a_statistiky/spotreba_alkoholu_na_osobu_v_cr_s_tatistika_spotreby_alkoholu_za_rok.html

MŠMT ČR. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [online]. [cit. 29. 1. 2014].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>

Počty týraných a zneužívaných dětí v ČR jsou stále vyšší. [online]. [cit. 4. 3. 2014]. Dostupné

z: http://www.nasedite.cz/cs/nadace_a_media/tiskove_zpravy_2012/359-pocty_tyranych_a_zneuzivanych_deti_v_cr_jsou_stale_vyssi

Portál české literatury. Petra Braunová. [online]. [cit. 2013-09-12]. Dostupné

z: <http://www.czechlit.cz/autori/braunova-petra/>

PROKOP, Martin. *Uzavřít jednu kapitolu života a zapomenout*. [online]. [cit. 2013-20-08]. Dostupné z: <http://obchod.kolin.cz/cgi-bin/vod/out.cgi?VOJ=000119&GRP=27.4.2>.

SOVINOVÁ, H., CSÉMY, L. *Kouření cigaret a pití alkoholu v České republice*. [online]. [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné z: http://www.szu.cz/uploads/documents/czpz/aktuality/Koureni_20a_20Alkohol.pdf

VITOŠOVÁ, A. *Šikana na středních odborných školách ve vybraných obcích s rozšířenou působností zlínského kraje*. [online]. [cit. 29. 1. 2014]. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/prevence-urazu-otrav-a-nasili/administrace/clankyfile/20120411094845252580.pdf>

VYKOPALOVÁ, H. *Kriminalistika: Násilí v rodině*. 2001, č. 4. [online]. [cit. 2013-20-08]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika728588.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>

Vše o sociální síti Facebook.com. [online]. [cit. 2013-10-11]. Dostupné z: <http://www.fbmix.cz/>

Zákon o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů. [online]. [cit. 2013-20-11]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=117~2F1995&part=&name=o~20st~C3~A1tn~C3~AD~20soci~C3~A1ln~C3~AD~20podpo~C5~99e&rpp=15#seznam>

ZÁKALOVÁ, E. *Spotřeba alkoholu klesá. Stále vede pivo a posiluje víno*. [online]. [cit. 12. 2. 2014]. Dostupné z: http://marketingsales.tyden.cz/rubriky/data/spotreba-alkoholu-klesa-stale-vede-pivo-a-posiluje-vino_275978.html

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Pavla Hnidáková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Vlasta Řeřichová, CSc.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Sociálně patologické jevy a jejich reflexe v dětské literatuře
Název v angličtině:	Social pathological phenomena and their reflection in children's literature
Anotace práce:	Diplomová práce se věnuje vybraným sociálně patologickým jevům, a to neúplně rodině, domácímu násilí, alkoholové a drogové závislosti, netolismu, šikaně a kyberšikaně. Nejprve je daný jev s využitím poznatků z psychologie a pedagogiky popsán teoreticky, poté jsou analyzována vybraná prozaická díla v současné literatuře pro děti a mládež. Práce se věnuje českým autorkám a titulům z jejich tvorby vydaným po roce 2000.
Klíčová slova:	Sociálně patologické jevy, neúplná rodina, domácí násilí, alkoholová a drogová závislost, netolismus, šikana, kyberšikana, česká literatura pro děti a mládež, jazykové a stylistické prostředky.
Anotace v angličtině:	This thesis is devoted to social pathological phenomena, namely, incomplete families, domestic violence, alcohol and drug addiction, netolism, bullying and cyberbullying. Initially every phenomena is described theoretically by using knowledge of psychology and pedagogy, then

	selected prose is analyzed within contemporary children's and young adult literature. The dissertation is dedicated to the Czech female authors and their titles published after the year 2000.
Klíčová slova v angličtině:	Socially pathological phenomena, incomplete family, domestic violence, alcohol and drug addiction, netolism, bullying, cyberbullying, Czech literature for children and youth, language and stylistic devices.
Přílohy vázané v práci:	--
Rozsah práce:	75 s.
Jazyk práce:	Čeština